พระธรรมเทศนา

หลักพระพุทธศาสนา ๔ กัณฑ์

พิมพ์ในการพระราชทานเพลิงศพ

หม่อมลออง กิติยากร

ณ วัดธาตุทอง

วันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๔

ห้องสมุดหนังสืออนุสรณ์งานศพ วัดบวรนิเวศวิหาร

พระธรรมเทศนา

หลักพระพุทธศาสนา ๔ กัณฑ์

———•———

พิมพ์ในการพระราชทานเพลิงศพ

หม่อมลออง กิติยากร

ณ วัดธาตุทอง

วันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๔

หม่อมลออง กิติยากร

คำปรารภ

หม่อมลออง กิติยากร เป็นผู้ที่มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างแน่วแน่ เมื่อถึงกรรมวาระอายุขัย ก็ได้จากไปโดยสงบ ปราศจากความเดือดร้อนทรมานใดๆ ทั้งสิ้น สมกับที่ท่านได้ครองชีพมาโดยธรรมสุจริตเป็นเวลาร่วมแปดสิบปี

ในการพระราชทานเพลิงศพ ลูกหลานจึงเห็นสมควรที่จะพิมพ์หนังสือพระธรรมเทศนาขึ้น เป็นบรรณาการแก่ญาติมิตร โดยคาดคะเนว่า หากท่านสามารถทราบได้โดยทางญาณวิถีใดๆ ก็ตาม คงจะเป็นที่พอใจ

เมื่อได้นำความไปกราบเรียนท่านเจ้าคุณพระธรรมวราภรณ์ วัดบวรนิเวศวิหาร ขออนุญาตนำพระธรรมเทศนาของท่านมาตีพิมพ์ ท่านก็ได้เมตตาเลือกพระธรรมเทศนาที่อ่านเข้าใจง่ายของท่านให้ และได้รับตรวจทานฉบับเรียงพิมพ์นี้ด้วย

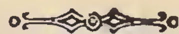
เจ้าภาพในการพระราชทานเพลิงศพ หม่อมลออง กิติยากร จึงขอบันทึกพระคุณของท่านเจ้าคุณพระธรรมวราภรณ์ ไว้ในที่นี้ ด้วยความเคารพอย่างสูง

ท่านผู้อ่านหนังสือพระธรรมเทศนานี้ หากได้รับประโยชน์สุขทางจิตใจบ้างมากหรือน้อยก็ตาม ขอได้โปรดน้อมจิตอุทิศส่วนกุศลให้แก่ หม่อมลออง กิติยากร ด้วยเทอญ.

หม่อมเจ้าโกลิต กิติยากร
พระองค์เจ้าพิสิฐสบสมัย
หม่อมเจ้าพัฒน์คณนา ไชยันต์
หม่อมเจ้าสมาคม กิติยากร
หม่อมเจ้ากิตติมติ กิติยากร

พระคุณของป้า

(หม่อมลออง กิติยากร)

ตั้งแต่ข้าพเจ้าจำความได้ ก็ได้เห็นป้า (หม่อมลออง กิติยากร) อยู่คู่กันกับแม่ (หม่อมจอน กิติยากร) เสมอมา และได้ช่วยผลัดกันอุ้มชูดูแลข้าพเจ้ากับน้องๆ ทุกคนมาด้วยกัน แม่เป็นคนมีธุระการงานมาก หาเวลาว่างไม่ค่อยได้ ป้าก็รับภาระดูแลน้องๆ ข้าพเจ้าแทนแม่โดยไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย แม่เป็นคนอายุสั้นเสียชีวิตลงตั้งแต่ข้าพเจ้ายังอายุน้อย ยิ่งน้องของข้าพเจ้า อย่างเช่นเขียว (ม.จ.กิตติมติ กิติยากร) ด้วยแล้ว ขณะนั้นพึ่งจะมีอายุได้แปดปีเท่านั้นเอง จึงนับว่าเป็นบุญของพวกเราเหลือเกินที่ได้ป้าช่วยดูแลสนใจในทุกข์สุขแทนแม่โดยตลอด จนข้าพเจ้ามีครอบครัวได้แยกบ้านมาอยู่ต่างหากแล้ว ป้าก็มีเมตตาตามมาช่วยดูแลบ้านให้ และเมื่อข้าพเจ้ามีบุตร ป้าก็รับเลี้ยงลูกข้าพเจ้าด้วยความรักใคร่เอาใจใส่ประดุจว่าเป็นลูกของท่านเอง

เมื่อลูกชายของย่า (ม.จ. โกลิต กิติยากร) สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศ และเสกสมรสกับพระองค์เจ้าพิสิฐสบสมัยแล้ว ทั้งลูกชายและลูกสะใภ้ต่างมีความปรารถนาที่จะให้ย่าไปอยู่ด้วย โดยจะปลูกบ้านให้อยู่เป็นส่วนสัดต่างหากภายในบริเวณบ้านของท่าน เพื่อย่าจะได้อยู่อย่างสบายตามประสาผู้สูงอายุ แต่ด้วยความรักและความห่วงใยที่ย่ามีต่อข้าพเจ้าและบุตร ทำให้ย่าไม่ยอมจากข้าพเจ้าไป ตามคำชักชวนของลูกชายและลูกสะใภ้ และเพราะมีความรักเป็นห่วงผูกพันนี้เอง ย่าจึงอยู่ร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วยกันมากับข้าพเจ้าจนถึงวาระสุดท้ายแห่งชีวิตของท่าน ย่าเป็นที่รักและนับถืออย่างจริงใจของพวกเราทุกคน พระคุณของย่าที่มีต่อข้าพเจ้าและน้องสองคนและต่อบุตรข้าพเจ้านั้น มากมายสุดที่จะพรรณนา ไม่มีทางใดที่ข้าพเจ้าจะตอบแทนบุญคุณของท่านให้สาสมได้อีกแล้ว นอกจากจะได้ทำการกุศลเท่าที่กำลังจะทำได้ฉลองพระเดชพระคุณของย่าในครั้งนี้เท่านั้น

ขอให้กุศลบุญราศีที่ลูกหลานและญาติมิตรช่วยกันบำเพ็ญเป็นทักษิณานุประทานให้แก่ข้าในครั้งนี้ จงเป็นอานุภาพยังเกิดกัลปนาผลให้ข้าประสพสุขวิบากตลอดทุกภพทุกชาติโน้นเทอญ.

พัฒน์คณนา ไชยันต์

๒๕ มิถุนายน ๒๕๐๔

ประวัติย่อ

หม่อมลออง กิติยากร เกิดวันจันทร์ เดือนเมษายน ปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๒๕

เป็นบุตรีพระพิชัยชลธี (แฉ่ง วิชยาภัย) สืบสกุลมาแต่ เจ้าพระยาบวรนายก (เฉกอะหมัด) ตามลำดับสืบสกุลข้างหลังนี้ กับ นางแต๋ (สกุลเดิม ธรรมสโรช)

หม่อมลออง มีพี่น้องร่วมบิดามารดาสองคน คือ :—

นายเนย วิชยาภัย ถึงแก่กรรมแต่ยังเยาว์

หม่อมจอน กิติยากร

หม่อมลออง ถือกำเนิดที่เมืองประจันตคีรีเขตร (เกาะกง) ก่อนที่จะตกไปเป็นของฝรั่งเศส ซึ่งขณะนั้นท่านบิดาได้เป็นเจ้าเมืองอยู่ที่เมืองประจันตคีรีเขตร โดยเหตุที่ท่านบิดาและมารดาได้สิ้น

ชีวิตใกล้ๆกัน ทิ้งบุตรกำพร้าสามคน ซึ่งหม่อมลออง และพี่น้องยังเด็กมาก ญาติทางฝ่ายท่านมารดาจึงได้นำตัวมามอบให้หม่อมใหญ่ เทวกุล ซึ่งนับว่าเป็นญาติผู้ใหญ่ทางฝ่ายธรรมสโรช และเป็นที่นับถือแต่ผู้เดียวในขณะนั้น ด้วยเหตุนี้ หม่อมลอองและพี่น้องจึงได้อยู่กับหม่อมใหญ่ เทวกุล ณ วังสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ชั้น ๔ กรมพระยาเทววงศ์วโรปการมาแต่เล็ก หม่อมใหญ่ก็ได้กรุณาเลี้ยงดูอบรมให้การศึกษาตามแบบกุลสตรีในสมัยนั้น ร่วมกับโอรสและธิดาของท่าน ดังนั้น หม่อมลอองจึงเป็นที่คุ้นเคยกับเจ้านายในราชตระกูลเทวกุลทุกพระองค์ ครั้นเมื่อโตขึ้น ก็ได้ติดตามหม่อมเจ้าอัปษรสมานมาอยู่วังพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ชั้น ๕ กรมพระจันทบุรีนฤนารถ ภายหลังจึงได้เป็นหม่อมกรมพระจันทบุรีทั้งหม่อมลอองและหม่อมจอน

หม่อมลอองมีโอรสและธิดา คือ :—

หม่อมเจ้าชาย	*สิ้นชีพตั้งแต่ชนมายุเพียงเดือนเดียว*

หม่อมเจ้าหญิงชมชิด สิ้นชีพเมื่อชนมายุได้๔๐ปี

หม่อมเจ้าโกลิต (เสกสมรสกับพระองค์เจ้าพิสิฐสบสมัย)

มีหลานย่าเพียงคนเดียว คือ :—

ม.ร.ว.พิลาศลักษณ์ ซึ่งสมรสกับ นายบัณฑิต บุณยปานะ

มีหลานทวดในขณะนี้คนหนึ่ง คือ :—

เด็กชายพิทูร บุณยปานะ

หม่อมลอองเป็นคนที่มีความซื่อสัตย์ และถือความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะหม่อมใหญ่ เทวกุล และ หม่อมเจ้าอัปษรสมานแล้ว ถือว่าเป็นผู้มีพระคุณสูงสุด คอยรับใช้ รับภาระกิจทุกอย่าง จนตลอดถึงโอรสธิดาของท่านทั้งสองตลอดมา หม่อมลอองเป็นคนมีเมตตากรุณาต่อลูกหลานเด็กเล็ก ให้ความอุปการะเท่าที่จะทำได้ เป็นคนไม่มีสัตรู ไม่โกรธ ไม่เกลียด ไม่ใส่ร้ายใคร มีแต่มิตรทั่วไป ในด้านศาสนาเป็นคนอยู่ในศีลในธรรม

หนักไปในทางทำบุญ เช่น บวชพระ สร้างพระธรรม หล่อพระพุทธรูป และถืออุโบสถทุกวันพระมาแต่ยังสาว จนอายุมากขึ้นก็ยังถืออุโบสถอยู่ทุกวันพระจนนับว่าชรา ลูกหลานจึงขอให้งดเสีย จึงได้เลิก คงแต่ทำบุญทำธุระให้พระ เป็นอุบาสิกาวัดธาตุทองตลอดมาจนถึงแก่กรรม

หม่อมลออองป่วยเป็นโรคเบาหวาน และน้ำตาลเข้าแซกซึมในเส้นโลหิตอย่างรวดเร็ว อาการทรุดหนักภายในอาทิตย์เดียว วันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๔ ก็ถึงแก่กรรมด้วยความสงบ รวมอายุได้ ๗๙ ปี กับ ๑ เดือน

สายลำดับวงศ์สกุลที่ปรากฏอยู่ข้างหลังนี้ ได้รับความกรุณาจาก พลเรือโท จรูญ วิชยาภัย บุนนาค ซึ่งเป็นญาติสนิทของหม่อมลออง โดยเป็นลูกเรียงพี่เรียงน้องกัน เจ้าภาพขอขอบพระคุณ พลเรือโท จรูญ วิชยาภัย บุนนาค ไว้ ณ ที่นี้ด้วย

อนึ่ง เรื่องตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยานั้น ย่อมไม่มีเอกสารใด ๆ ทั้งสิ้น เพียงแต่ฟังเล่ากันต่อ ๆ มาหลายชั่วอายุคน อาจมีผิดพลาดได้ง่าย ทั้งหนังสือนี้ได้ทำขึ้นโดยกระทันหัน มีมีเวลาน้อยมาก หากท่านผู้ใดมีหลักฐานที่แน่ชัดกว่านี้ และจะชี้แจงให้ทราบแล้วจะยินดีรับฟังด้วยความเคารพทุกเมื่อ.

ลำดับสกุลวงศ์

ของ

หม่อมลออง กิติยากร

ชั้นที่ ๑ เจ้าพระยาบวรราชนายก (เฉกอะหมัด)
ท่านผู้หญิงเชย

ที่สมุหนายก อัครมหาเสนาบดีฝ่ายเหนือ และจางวางกรมมหาดไทย ในแผ่นดินพระศรีสรรเพ็ชร์ปราสาททอง

ชั้นที่ ๒ เจ้าพระยาอภัยราชา (ชื่น)

ที่สมุหนายก อัครมหาเสนาบดีฝ่ายเหนือ ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายน์

ชั้นที่ ๓ เจ้าพระยาชำนาญภักดี (สมบุญ)

ที่สมุหนายก อัครมหาเสนาบดีฝ่ายเหนือ ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายน์ และพระเพทราชา

ชั้นที่ ๔ เจ้าพระยาเพ็ชรพิไชย (ใจ)
ท่านผู้หญิงแฉ่ง

ที่สมุหนายก อัครมหาเสนาบดีฝ่ายเหนือ ในแผ่นดินพระเจ้าบรมโกษ

ชั้นที่ ๕ เจ้าพระยามหาเสนา (เสน) (เรียกกันว่าเจ้าคุณกลาโหม วัดสามวิหาร)
ท่านผู้หญิงพวงแก้ว

ที่สมุหพระกลาโหม อัครมหาเสนาบดีปักษ์ใต้ ในแผ่นดินขุนหลวงหาวัด และพระเจ้าอยู่หัวพระที่นั่งสุริยามรินทร

ชั้นที่ ๖ เจ้าพระยาอัครมหาเสนา (บุญมา)
ท่านผู้หญิงเป้า

ที่สมุหพระกลาโหม ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แทนที่เจ้าพระยาอัครมหาเสนา (บุนนาค) น้องชายของท่านผู้ถึงอสัญกรรม

ชั้นที่ ๗ พระยาอภัยพิพิธ (กระต่าย) (เรียกกันว่า
เจ้าคุณท้ายเนิน)
คุณหญิงแจ่ม

เจ้าเมืองจันทบุรี ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ชั้นที่ ๘ พระยาวิชัยยาธิบดี (โต)
คุณหญิงนวล

เจ้าเมืองจันทบุรี ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ชั้นที่ ๙ พระพิชัยชลธี (แฉ่ง)
นางแต๋ (กำเนิดในสกุล ธรรมสโรช)

เจ้าเมืองประจันตคีรีเขตร (เกาะกง)

ชั้นที่ ๑๐ หม่อมลออง
หม่อมจอน

หลักพระพุทธศาสนา กัณฑ์ที่ ๑

พระพุทธเจ้า

แสดง ณ "ศรีสัปดาห์"

เมื่อวันเสาร์ที่ ๔ เมษายน ๒๕๐๒

ในการให้นักเรียนชิงทุนเพื่อการศึกษาประจำเดือนเมษายน

(ประสูติ, คำทำนายคติ)

ในชมพูทวีป ซึ่งเป็นประเทศอินเดีย ปากีสถาน และเนปาลในบัดนี้, ในมัชฌิมชนบท คือ ในภูมิประเทศส่วนกลางของชมพูทวีปนั้น, เมื่อก่อนพุทธศก ๘๐ ปี ศาสดาเอกของโลกได้ประสูติแล้ว ที่อุทยานลุมพินีวันตั้งอยู่ในกึ่งกลางแห่งนครกบิลพัสดุและนครเทวทหะ เมื่อ ณ วันบุรณมี (วันเพ็ญ) เดือนเวสาขะ (ตรงกับวันเพ็ญเดือน ๖ ในปีปรกติ, เดือน ๗ ในปีมีอธิกมาส, ตรงกับเดือนพฤษภาคมเป็นพื้น) เป็นโอรสแห่งพระเจ้าสุทโธทนะศากยะกับพระนางมายา กรุงกบิลพัสดุ แคว้นสักกะ, เป็นพระราชกุมารในศากยราชตระกูลโคตมโคตร อยู่ในฐานะเป็นองค์รัชทายาทแห่งพระราชบิดา.

พระราชกุมารมีพระรูปลักษณะงามสง่า ต้องด้วยมหาบุรุษลักษณะตามตำหรับของพราหมณ์ซึ่งมีทำนายไว้ว่า มหาบุรุษผู้ประกอบด้วยลักษณะเหล่านี้ จักมีคติเป็น ๒ คือ ถ้าอยู่ครองฆราวาสจักได้เป็นจักรพรรดิราชพระราชาเอกในโลก, ถ้าออกทรงผนวช จักได้ตรัสเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระศาสดาเอกในโลก, ดังกล่าวว่า เมื่อพระราชกุมารประสูติใหม่ มีดาบสองค์หนึ่งชื่ออสิตะ ผู้อาศัยอยู่ข้างเขาหิมพานต์ ผู้คุ้นเคยและเป็นที่นับถือของราชตระกูล ได้เข้าไปเฝ้าเยี่ยมได้เห็นพระลักษณะนั้นแล้ว ไม่อาจยอมให้พระราชกุมารนมัสการตน กลับกรายลงที่พระบาทของพระราชกุมารเองแล้ว กล่าวทำนายลักษณะของพระราชกุมารดังกล่าวนั้น.

(ศึกษา, อภิเษก)

เมื่อประสูติแล้วได้ ๕ วัน พระราชบิดาได้ประกอบพระราชพิธีขนานพระนามพระราชกุมารว่า "สิทธัตถะ" แปลว่า "ผู้สำเร็จประโยชน์ที่ประสงค์," เมื่อประสูติแล้วได้ ๗ วัน พระนางมายา พระมารดาสิ้น

พระชนม์, พระเจ้าสุทโธทนะจึงทรงมอบพระโอรสแก่พระนางมหาปชาบดีโคตมี พระมาตุจฉา (น้า, เป็นพระน้องนางของพระนางมายา) บำรุงเลี้ยงต่อมา, พระนางได้ทรงรับทำนุบำรุงเลี้ยงเป็นอย่างดี, แม้ในต่อมาทรงมีพระราชบุตร ทรงนามว่า "นันทะ" และพระราชบุตรี ทรงพระนามว่า "รูปนันทา" ก็ทรงทำนุบำรุงไม่ยิ่งกว่า, พระสิทธัตถะกุมารจึงทรงได้รับทะนุถนอมบำรุงเลี้ยงอย่างดียิ่งมาโดยลำดับ, เมื่อมีพระชนมายุได้ ๗ ปี พระราชบิดาตรัสให้ขุดสระโบกขรณี ๓ สระ ปลูกบัว ๓ อย่าง อย่างละสระ ในพระราชนิเวศน์ ตกแต่งให้เป็นที่เล่นสำราญพระหฤทัย และจัดประทานเครื่องเล่น เครื่องทรงเครื่องประดับตบแต่งล้วนเป็นของประณีต มีคนคอยปฏิบัติทะนุถนอมระแวดระวังทุกเวลา, ครั้นมีพระชนมายุเจริญควรจะศึกษาศิลปวิทยาได้ พระราชบิดาจึงทรงมอบให้ศึกษาในสำนักครูวิศวามิตร, พระสิทธัตถะกุมารทรงเรียนได้ว่องไวจนสิ้นความรู้อาจารย์แล้ว ได้แสดงให้ปรากฏในที่ประชุม เป็นที่รับรองว่าทรงมีความรู้ความสามารถเป็นอย่างยอดเยี่ยม, ครั้นมีพระ

ชนม์ได้ ๑๖ ปี พระราชบิดาโปรดให้สร้างปราสาท ๓ หลัง เพื่อเป็นที่เสด็จอยู่แห่งพระราชโอรสใน ๓ ฤดู ตรัสขอพระราชบุตรีแห่งพระเจ้าสุปปพุทธะในเทวทหนคร มีพระนามว่า "ยโสธรา" หรือ "พิมพา" อันประสูติแต่พระนางอมิตา พระกนิฏฐภคินีของพระองค์มาอภิเษกเป็นพระชายา, พระราชกุมารทรงเสวยสุขสมบัติตามฆราวาสวิสัยบริบูรณ์ตลอดมา จนมีพระชนมายุได้ ๒๙ ปี มีพระโอรสประสูติแต่พระนางยโสธราองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า "ราหุล".

(คุณลักษณะของมหาบุรุษโพธิสัตว์)

พระสิทธัตถะกุมารแม้จะทรงถูกผูกพันด้วยอภิรมย์สมบัติต่าง ๆ เพื่อให้เสด็จอยู่ครองฆราวาส มิให้เสด็จออกทรงผนวช แต่พระองค์ทรงเป็นมหาบุรุษ คือ บุคคลชั้นยอด เป็นโพธิสัตว์ คือ ผู้พอใจรักในการแสวงหาความรู้ความจริง พร้อมทั้งพอใจรักในความดี ความบริสุทธิ์ และในสรรพสัตว์ด้วยเมตตากรุณา ทรงมีปัญญา มีความดีความบริสุทธิ์ และมีพระกรุณาสูงกว่าสามัญชน, จะกล่าวว่าทรงเป็นผู้มีกำหนดจะได้

ตรัสเป็นพระพุทธเจ้าก็ได้ จึงไม่ทรงลุ่มหลงไปในเครื่องอภิรมย์ต่าง ๆ อย่างงมงาย ทรงเห็นประโยชน์ที่ควรทำว่ามีค่าสูงกว่า ทั้งทรงเข้มแข็งสามารถ เพื่อที่จะสละอภิรมย์สุขต่าง ๆ เพื่อประกอบประโยชน์กิจ แม้จะทำได้ยากสักเพียงไรก็ตาม พระคุณสมบัติดังกล่าวนี้พึงเห็นได้จากพระประวัติตั้งแต่ต้น:

(พระคุณสมบัติที่ควรถือเป็นตัวอย่าง)

เมื่อทรงอยู่ในวัยศึกษาศิลปวิทยา ก็ทรงขากบั่นศึกษาจนสำเร็จเป็นอย่างดีเยี่ยม เพราะทรงสละความเกียจคร้าน และการเล่น การสนุกตลอดถึงอภิรมย์สุขต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคอันตรายต่อการศึกษาอันมีอยู่อย่างฟุ่มเฟือย มีพระหฤทัยรักในการศึกษา และพากเพียรแสวงหาความรู้เพียงอย่างเดียว ไม่พะวักพะวนและเวียนไปเสียในเรื่องอื่น, ข้อนี้จึงควรเป็นตัวอย่างของผู้ที่กำลังอยู่ในวัย หรือสมัยศึกษาทั่วไป ที่จะมีแต่ความพอใจรักเรียนรักศึกษา แสวงหาความรู้จนสำเร็จ.

เมื่อทรงเจริญพระวัยขึ้นเป็นพระดรุณ ถึงคราวควรอภิเษกจึงทรงอภิเษกด้วยพระราชกุมารีที่คู่ควรกัน

ประกอบพิธีการตามพระราชประเพณี ไม่มีข้อพึงครหาอย่างใดอย่างหนึ่ง ข้อนี้ควรเป็นตัวอย่างของผู้ประสงค์จะมีคู่ครองทั่วไป ในอันที่จะรอให้ถึงกาลเวลาอันสมควร และปฏิบัติในทางที่ถูกที่ควร ยอมให้มีการพินิจพิจารณาโดยรอบคอบ ทั้งทางฝ่ายตนเอง ทั้งทางฝ่ายผู้ใหญ่ที่เกี่ยวข้อง ไม่ทำผลุนผลันไปตามลำพังใจที่วิ่งเร็วแรงของคนดรุณวัย ซึ่งจะเป็นเหตุให้เสียใจในภายหลัง.

เมื่อทรงอภิเษกมีพระชายาแล้ว ก็ทรงปฏิบัติหน้าที่ระหว่างกันด้วยดี ไม่ปรากฏว่ามีการร้าวฉาน มีความสมัครสามัคคี มีความสุขสมบูรณ์ในฆราวาส, ข้อนี้ควรเป็นตัวอย่างของผู้ครองเรือนทั่วไป ในอันที่จะครองเรือนให้ดี ให้มีความเรียบร้อยสงบสุขในครอบครัว ด้วยทุกฝ่ายต่างปฏิบัติชอบในหน้าที่ต่อกัน ไม่นอกใจกัน อลุ่มอล่วยสมัครสมานกัน.

พระสิทธัตถะกุมาร แม้จะไม่มีแสดงไว้โดยตรงว่าได้ทรงปกครองแว่นแคว้น แต่ก็พึงเห็นว่าได้ทรงช่วยพระราชบิดาในการปกครองเป็นแน่ เพราะทรงเป็น

เจ้านายในราชตระกูลซึ่งมีหน้าที่ปกครองประชาชน ทรง ตั้งอยู่ในฐานเป็นทายาทของพระราชบิดา. เหตุอีกประ-การหนึ่งที่สำคัญ คือ ทรงเป็นมหาบุรุษโพธิสัตว์ ผู้มีพื้นเพฉลาดหลักแหลม มีอัธยาศัยดีบริสุทธิ์ เต็มไปด้วยเมตตากรุณา จึงทำให้อยู่มืด ๆ มิได้ ต้องคิดให้เห็นเหตุผลจนสว่างกระจ่างแจ้ง และเมื่อเห็นใครเป็นทุกข์เดือดร้อน อย่างน้อย ในที่เฉพาะหน้าเฉพาะตาแล้วก็ทนเฉยเมยอยู่มิได้ ต้องขวนขวายช่วยอย่างใดอย่างหนึ่ง. อันอัธยาศัยที่ทนอยู่จะไม่ช่วยทุกข์ใครมิได้นี้ เป็นลักษณะของมหาบุรุษโดยแท้. ข้อนี้ควรเป็นตัวอย่างของผู้มีหน้าที่ปกครอง ตั้งแต่ส่วนน้อย เช่น ภายในครอบครัว ภายในวงธุรกิจย่อยๆ ต่างๆ จนถึงในส่วนใหญ่ขึ้นไปโดยลำดับ ในอันที่จะสำเหนียกให้มีความรอบรู้เพียงพอ ทำความดี มีความบริสุทธิ์สะอาด ประกอบด้วยเมตตากรุณา นำผู้อยู่ในปกครองไปสู่ความสว่าง ความสุขความเจริญ ทำให้อยู่ด้วยกันเป็นสุข ไม่ขาดแคลนคับแค้น ไม่หวาดระแวงนอนสะดุ้ง เหมือนอย่างอยู่ด้วยกันในระหว่างญาติมิตรเป็นที่รัก.

(ถึงเวลาจะทรงผนวช, ทรงเห็นเทวทูต)

พระราชกุมารได้ประทับเสวยสุขสำราญในท่ามกลางสุขสมบัติอันพึงอภิรมย์ต่าง ๆ ล่วงขึ้มาโดยลำดับความบริบูรณ์ต่าง ๆ มิได้บกพร่อง คงมีบำรุงบำเรออยู่อย่างพรักพร้อม. แม้อย่างนั้น เมื่อถึงกาลเวลา ทุกอย่างก็ไม่อาจผูกพันกั้นกางบุคคลผู้เป็นมหาบุรุษโพธิสัตว์ไว้ได้. เวลาดังกล่าวได้มาถึงเข้าแล้ว เมื่อพระสิทธัตถะกุมารได้ทอดพระเนตรเห็นเทวทูต ๔ คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตายและสมณะ ในระหว่างทางเมื่อเสด็จประพาสพระราชอุทยาน ๔ วาระโดยลำดับกัน. พระโพธิสัตว์ทรงสังเวชพระหฤทัย เพราะได้ทอดพระเนตรเห็น ๓ เทวทูตข้างต้น, ทรงพอพระหฤทัยในบรรพชา เพราะได้ทอดพระเนตรเห็นสมณะ จนถึงน้อมพระหฤทัยจะเสด็จออกไปบรรพชา.

เทวทูต แปลว่า ทูตเทพดาอย่างที่พูดกันว่าทูตสวรรค์ ท่านจึงแสดงตามศัพท์ว่าทูตที่เทพดาแสร้งนิรมิตรไว้เพื่อให้พระราชกุมารทอดพระเนตรเห็น, แต่ท่านก็แสดงไว้โดยความว่า พระโพธิสัตว์ทรงปรารภถึง

ความแก่ เจ็บ ตาย อันครอบงำมหาชนทุกคน ทรงดำริแสวงหาทางพ้น อันเรียกว่าโมกขธรรม (ธรรมเป็นเครื่องพ้น), ทรงเห็นว่าสภาพทั้งปวงย่อมมีของแก้กัน เช่น มีร้อนแล้วก็มีเย็นแก้ มีมืดแล้วก็มีสว่างแก้, ยางทีจะมีทางแก้ทุกข์ ๓ อย่าง คือ แก่ เจ็บ ตายนี้ได้ แต่ถ้ายังอยู่ในฆราวาส ก็ไม่มีโอกาสปฏิบัติแสวงหา, ส่วนบรรพชาเป็นโอกาสแสวงหาได้. จึงมีพระดำริจะเสด็จออกบรรพชา ไม่ใยดีในฆราวาสสมบัติ. ในเวลาอื่นเมื่อทรงเห็นคนแก่ เจ็บ ตาย และสมณะ ก็มิได้ทรงปรารภจนเห็นจริง, ส่วนในเวลาสุดท้ายนี้ ทรงปรารภจนเห็นความจริง จึงเรียกว่าได้ทรงเห็นเทวทูต.

(ผนวช, ตรัสรู้)

เมื่อพระโพธิสัตว์ได้ทรงปรารภเห็นประโยชน์ของการบรรพชา ก็ตัดพระหฤทัยรักในพระชายา และพระโอรส ซึ่งประสูติใหม่ กับทั้งบุคคลและวัตถุที่รักทั้งปวงแล้ว เสด็จออกผนวช เที่ยวจาริกไปแต่พระองค์เดียว เมื่อมีพระชนมายุได้ ๒๙ ปี ด้วยพระหฤทัยมุ่งมั่นจะได้โมกขธรรม อันเป็นประโยชน์ยิ่งใหญ่แก่โลก ไม่ใยดี

ในสิ่งอื่นทั้งหมด ตามวิสัยของมหาบุรุษโพธิสัตว์. ได้เคยประทับอยู่บนปราสาท แวดล้อมด้วยบุคคลและวัตถุที่พึงอภิรมย์ ก็ต้องมาประทับอยู่องค์เดียว แวดล้อมไปด้วยต้นไม้ภูเขาและสัตว์ป่านานาชนิด, เคยเสด็จด้วยพระราชยานต่างๆ ก็ต้องเสด็จด้วยพระบาท บนภาคพื้นตามธรรมชาติ, เคยมีผู้ตั้งเครื่องเสวยถวายบริบูรณ์ ก็ต้องเสด็จภิกขาจาร ได้อาหารพอเสวยบ้าง ไม่พอบ้างตามแต่เขาจะถวาย, แต่พระโพธิสัตว์ก็ไม่ทรงย่อท้อทรงปฏิบัติแสวงหาทางโมกขธรรมเรื่อยไป, ในขั้นแรกได้เสด็จไปสู่สำนักของดาบส ๒ ท่าน คือ อาฬารดาบสกาลามโคตร และอุททกดาบส รามบุตร, ทรงศึกษาจนสิ้นความรู้ของอาจารย์ทั้ง ๒ โดยลำดับแล้ว ทรงเห็นว่าไม่ใช่ทางตรัสรู้ จึงเสด็จหลีกออกไปปฏิบัติในทางทรมานพระกายให้ลำบาก อันเรียกว่า ทุกกรกิริยา (การทำที่ทำได้ยาก) โดยลำพังพระองค์, ทรงทดลองเปลี่ยนไปให้ลำบากยิ่งยวดเข้าทุกที จนถึงขั้นยิ่งยวดอย่างที่สุด ไม่มีโยคีอื่นจะทำให้เกินขึ้นไปกว่าได้แล้ว, ทรงเห็นว่าไม่ใช่ทางตรัสรู้จึงทรงเลิก ทรงบำรุงพระกายให้

กลับมีพระกำลังขึ้นแล้ว ทรงเริ่มปฏิบัติทางจิต ซึ่งเรียกในภายหลังว่าอริยมรรคมีองค์ ๘ จึงได้ตรัสรู้ธรรม หรือเรียกว่าตรัสรู้อริยสัจจ์ ๔ ณ ควงโพธิพฤกษ์ในตำบลอุรุเวลาเสนานิคมแคว้นมคธ ในราตรีวันบุรณมี เดือนเวสาขะ เช่นเดียวกับเมื่อประสูติ เมื่อมีพระชนมายุ ๓๕ ปี, เมื่อตรัสรู้แล้ว ได้พระนามว่า "พุทธะ" "ผู้ตรัสรู้" เรียกกันว่า "พระพุทธเจ้า" ทรงได้โมกขธรรมเมื่อได้ตรัสรู้นั้นแล.

(ความไม่ยอมแพ้ และความเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่)

พระสิทธัตถะกุมารทรงเป็นมหาบุรุษโพธิสัตว์ จึงทรงมีความคิดสูง ก้าวล่วงสามัญชน สิ่งที่คนธรรมดาได้ยินได้เห็นแล้วไม่คิด ก็ทรงคิด และคิดจนพบเหตุผล คิดจนไม่ติดในเหตุผล, ถ้าไม่เช่นนั้น พระพุทธเจ้าและพระพุทธศาสนาก็คงไม่เกิดขึ้นในโลก. ข้อนี้ควรเป็นตัวอย่างของบุคคลทั่วไป ในอันที่จะใช้ความสังเกตและคิดหาเหตุผลในสิ่งที่ประสบพบผ่าน ให้เหมือนอย่างคนตาดีดูรูป มิใช่เหมือนคนตาบอดดูรูป, และเมื่อมองเห็นทุกข์หรืออุปสรรคอันตรายต่าง ๆ ก็ไม่ยอมอับจนพ่ายแพ้

เพราะต้องมีสิ่งที่แก้กันได้อย่างแน่นอน จึงต้องพยายามหาสิ่งที่อาจแก้กันได้นั้นให้ได้. ผู้ประสบความสำเร็จทุกคนในกิจการทุกอย่างไม่ว่าเล็กหรือใหญ่ ก็เพราะมองเห็นเหตุผล เมื่อพบอุปสรรคก็ไม่ยอมแพ้ พยายามแก้ไขจนสำเร็จ. ในการแก้ไขหรือในการปฏิบัติ เพื่อให้สำเร็จประโยชน์จำต้องมีการเสียสละ, แต่การเสียสละที่ถูกต้องนั้น หมายถึงเสียสละสุขส่วนน้อย เพื่อสุขที่ไพบูลย์ เช่น สละสุขเฉพาะตน เพื่อสุขส่วนรวม หรือสละดังที่ท่านแนะนำไว้ว่า "พึงสละทรัพย์เพื่อรักษาอวัยวะ พึงสละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต พึงสละทั้งทรัพย์ทั้งอวัยวะตลอดถึงชีวิต เพื่อรักษาธรรม." ในประการสุดท้ายนี้ พึงเห็นพระโพธิสัตว์เป็นตัวอย่างเพราะในเย็นวันที่ตรัสรู้ เมื่อประทับนั่งลงบนฟ่อนหญ้าคาที่ทรงเกลี่ยเป็นที่ประทับนั่ง ณ ภายใต้โพธิพฤกษ์แล้ว ก็ได้ทรงตั้งพระหฤทัยเด็ดเดี่ยว ความว่า "เนื้อและเลือดจะเหือดแห้งไป เหลือแต่หนัง เอ็น กระดูก ก็ตามที, ยังไม่บรรลุถึงธรรมเพียงใด ก็จักไม่ลุกขึ้นเพียงนั้น" จึงชื่อว่าได้ทรงยอมสละทุกอย่างเพื่อธรรม. ข้อนี้ควรเป็นตัว

อย่างของบุคคลผู้มุ่งบำเพ็ญคุณประโยชน์ทั่วไป ในอันที่จะไม่มุ่งสุขประโยชน์เฉพาะตนเท่านั้น แต่มุ่งให้กว้างออกไป และยอมเสียสละประโยชน์สุขส่วนน้อยนั้นเพื่อส่วนใหญ่ คนที่สามารถทำคุณประโยชน์แก่หมู่ชน ก็เพราะสามารถสละเพื่อหมู่ชน, ถ้าไม่สามารถสละ ก็ไม่สามารถสร้างคุณประโยชน์อะไรได้เลย, แต่ทั้งนี้ก็ต้องยึดธรรมเป็นหลัก, ไม่เช่นนั้นก็จะกลายเป็นสละทางที่ถูกไปถือเอาทางที่ผิด ตรงกันข้ามกับพระพุทธจรรยา.

(ทางบำเพ็ญพุทธกิจ)

พระพุทธเจ้า เมื่อก่อนแต่ตรัสรู้ เรียกว่าพระโพธิสัตว์ ผู้ใฝ่แสวงรู้, ครั้นตรัสรู้แล้ว จึงเรียกว่า พระพุทธะ ผู้รู้แล้วบริบูรณ์. พระพุทธเจ้าทรงรู้แล้วบริบูรณ์ด้วย บริสุทธิ์บริบูรณ์ด้วย มีพระกรุณาบริบูรณ์ด้วย, ฉะนั้น เพราะพระกรุณา จึงทรงดำริเพื่อแสดงธรรมโปรดโลก, ทรงอธิษฐานพระหฤทัยจะดำรงพระชนม์อยู่กว่าจะมีบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ตั้งอยู่มั่นคง สำเร็จประโยชน์แก่หมู่ชนทุกเหล่า. ครั้นทรงดำริอธิษฐาน พระหฤทัย จะทรงดำรงอยู่ก่อนเพื่อ

โปรดโลกดังนี้แล้ว จึงเสด็จเที่ยวจาริกไปในแว่นแคว้นจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้านนั้นๆ ทรงแสดงธรรมสั่งสอนคนที่ควรสั่งสอนแนะนำ ที่เรียกว่า เวไนย ให้ได้รับประโยชน์อย่างสูงบ้าง อย่างกลางบ้าง อย่างต่ำบ้าง ไม่เลือกชาติ ชั้น วรรณะ ยากดีมีจน, ทรงสามารถประกาศพระศาสนาให้คณาจารย์เจ้าลัทธิผู้มีชื่อเสียง มีศิษย์มาก ให้คนชั้นสูงผู้มีกำลังอำนาจ คือกษัตริย์อำมาตย์มนตรี เป็นต้น ให้คนคงแก่เรียน คนฉลาด เช่น พราหมณ์ผู้มีชื่อเสียงต่างๆ ตลอดถึงเศรษฐีคฤหบดี มีศรัทธาเลื่อมใสยอมรับนับถือ, เมื่อเป็นเช่นนี้ก็เป็นเครื่องชักจูงคนอื่นๆให้เข้านับถือได้ง่าย, อย่างน้อย ก็ทำให้เกิดสนใจ, และเป็นวิธีให้เกิดความสวัสดีจากภัยทางการเมืองเป็นต้นทั่วกัน เพราะผู้ปกครองบ้านเมืองก็ได้นับถือแล้ว. กล่าวโดยสรุป ได้ทรงบำเพ็ญพุทธจริยาบริบูรณ์ คือ **โลกัตถจริยา** ทรงประพฤติเป็นประโยชน์แก่โลก ได้แก่ทรงประพฤติเป็นประโยชน์แก่มหาชนที่นับว่าสัตว์โลกทั่วไป เช่น ทรงแผ่พระญาณเล็งดูสัตว์โลกทุกเช้าค่ำ ผู้ใดปรากฏในข่ายพระญาณ ก็ได้

เสด็จไปโปรดผู้นั้น, **ญาตัตถจริยา** ทรงประพฤติเป็นประโยชน์แก่พระญาติ หรือโดยฐานเป็นพระญาติ เช่น เสด็จไปโปรดพระญาติ ณ นครกบิลพัสดุ เสด็จไปห้ามพระญาติฝ่ายศากยะ และโกลิยะผู้วิวาทถึงกับจะรบกันด้วยเหตุแย่งน้ำเข้านา, **พุทธัตถจริยา** ทรงประพฤติประโยชน์โดยฐานเป็นพระพุทธเจ้า เช่น ทรงแสดงธรรม ทรงบัญญัติพระวินัย ประดิษฐานพระพุทธศาสนา และบริษัทสี่ให้ยั่งยืนสืบมา, กล่าวสั้นว่า ทรงทำหน้าที่ของพระพุทธเจ้า. เหตุฉะนี้ จึงทรงได้รับยกย่องเป็นพระศาสดาเอกของโลก.

(นิพพาน)

พระพุทธเจ้าเสด็จจาริกไปด้วยพระบาทเปล่าโปรดมหาชนในแว่นแคว้นต่าง ๆ ประดิษฐานพระพุทธศาสนา และบริษัท ๔ ให้ตั้งมั่นแพร่หลาย สำเร็จดังที่ได้ทรงอธิษฐานพระหฤทัยไว้แล้ว จึงทรงปลงอายุสังขาร กำหนดพระหฤทัยว่าจะปรินิพพาน แม้เช่นนั้นก็ได้เสด็จจาริกไปโปรดมหาชนต่อไป จนถึงวันบุรณมี เดือนเวสาขะ ก่อนพุทธศก ๑ ปี, แม้กำลังประชวรลงพระ

โลหิต ก็ได้เสด็จดำเนินด้วยพระบาทต่อไปจนถึงสาลวโนทยาน เมืองกุสินารา ที่ได้ทรงกำหนดพระหฤทัยว่าจะเป็นที่ปรินิพพาน, ได้เสด็จผทมตะแคงเบื้องขวาอันเรียกสีหไสยาบนพระแท่นระหว่างไม้สาละทั้งคู่, ประทานโอวาทอนุศาสน์ภิกษุสงฆ์จนสิ้นสงสัยทั่งปวงแล้ว ได้ตรัสปัจฉิมพจน์ (คำสุดท้าย) ความว่า "บัดนี้ เราขอกล่าวเตือนท่านทั้งหลาย สังขารทั้งหลาย มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา, ท่านทั้งหลายจงทำความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด." ดังนี้แล้วไม่ตรัสอีกต่อไป ทรงผทมเพ่งพระหฤทัยนิ่งสงบแล้ว เสด็จดับขันธปรินิพพานในราตรีวันบุรณมี เดือนเวสาขะนั้น, นับพระชนมายุได้ ๘๐ ปี ทรงประกาศพระศาสนาได้ ๔๕ ปี นับรัฐใหญ่ที่เสด็จจาริกไปประกาศพระศาสนาได้ ๗ รัฐ ตรงกับที่กล่าวว่าเมื่อประสูติเสด็จดำเนินไปด้วยพระบาท ๗ ก้าว.

ปฏิปทาของพระพุทธเจ้าแม้ตั้งแต่ตรัสรู้จนถึงนิพพาน เป็นแบบที่พึงนำไปปฏิบัติตามได้เป็นอันมาก เป็นต้นว่า ควรมีกรุณาช่วยเปลื้องทุกข์แก่ผู้อื่นตามที่สามารถ, ควรฉลาดในอุบาย คือ วิธีการที่จะทำให้สำเร็จ

ประโยชน์, ควรปฏิบัติหน้าที่ให้บริบูรณ์, ควรตั้งใจว่าจะทำอะไรให้ได้สักเท่าไรในวิสัยของตนแล้วทำให้สำเร็จ, ข้อสำคัญคือ ควรทำความไม่ประมาทอยู่เสมอ.

(สรูปพระคุณ)

สรูปกล่าวโดยพระคุณ พระพุทธเจ้าทรงบริบูรณ์ด้วยพระปัญญาคุณ (พระคุณ คือ ปัญญา) พระวิสุทธิคุณ (พระคุณ คือ ความบริสุทธิ์) พระกรุณาคุณ (พระคุณ คือ กรุณา) ดังบทสวดพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ เจ้าอยู่หัวว่า **พุทฺโธ** ผู้รู้จริง, **สุสุทฺโธ** บริสุทธิ์จริง, **กรุณามหณฺณโว** มีกรุณาจริงดังห้วงทะเลหลวง.

เพราะฉะนั้น ทุก ๆ คนพึงตั้งใจนอบน้อมพระพุทธเจ้าตามบทนโมว่า "**นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส** ขอนอบน้อมแด่ **พระผู้มีพระภาค** (คือ พระผู้จำแนกแจกธรรมสั่งสอนประชุมชน-กรุณาคุณ), **พระอรหันต** (คือ พระผู้ควรบูชาสักการะเป็นต้น - วิสุทธิคุณ), **พระสัมมาสัมพุทธเจ้า** (คือ พระผู้ตรัสรู้ชอบเอง -ปัญญาคุณ) พระองค์นั้น" ด้วยประการฉะนี้.

หลักพระพุทธศาสนา กัณฑ์ที่ ๒

พระธรรม

แสดง ณ "ศรีสัปดาห์"

เมื่อวันเสาร์ที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๐๒

ในการให้นักเรียนชิงทุนเพื่อการศึกษาประจำเดือนพฤษภาคม

(ตอน ๑)

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้พระธรรมแล้ว ก็ได้มีพระกรุณาแสดงพระธรรมสั่งสอนแก่โลก พระธรรมจึงเป็นสมบัติเลิศล้ำที่พระพุทธเจ้าได้ประทานแก่โลก ยังมีอยู่จนถึงทุกวันนี้.

พระธรรมเป็นสมบัติสำหรับประดับใจให้งดงาม บำรุงใจให้วัฒนะ (เจริญ) ทำคนให้เป็นคนสมบูรณ์ ให้เป็นกัลยาณชน (คนงาม) ให้เป็นอารยชน (คนเจริญ คนประเสริฐ) และให้อยู่เป็นสุขสงบ

ถ้าเทียบอย่างสมบัติภายนอก ก็เทียบได้กับโภคสมบัติ เครื่องบำรุงร่างกายและชีวิตให้เจริญเติบโต ให้ดำรงอยู่ และอาภรณ์สมบัติ เครื่องประดับตบแต่งร่างกายให้งดงาม.

เพื่อกำหนดง่าย จักได้แสดงพระธรรมเป็นข้อๆไป ตามปัญหาว่า อะไร อย่างไร ทำไม เพื่ออะไร เป็นต้น.

(อะไร ?)

๑. คำว่า ธรรม แปลว่าอะไร และพระธรรมคืออะไร ? คำว่า ธรรม แปลว่า **ทรงไว้** หมายถึงทรงตัวเอง คือ คงตัว อยู่ตัวอยู่เสมอ และหมายถึงทรงคือ รักษาคนที่มีธรรมไว้ให้เป็นไปตามธรรม. ฉะนั้น **ธรรมจึงเป็นกฎธรรมดาที่คงตัวอยู่เสมอ** ใครจะค้นพบหรือไม่ ธรรมก็คงเป็นธรรม คือ เป็นกฎธรรมดาอยู่นั่นเองตลอดไป, เทียบอย่างกฎธรรมชาติต่าง ๆ ที่นักวิทยาศาสตร์ทั้งหลายได้ค้นพบ, กฎธรรมชาติต่าง ๆ เหล่านี้คงมีอยู่คู่กับโลก ใครจะค้นพบหรือไม่ก็คงมีอยู่อย่างนั้นนั่นเอง.

พระพุทธเจ้าตรัสรู้พระธรรม ก็คือ ได้ทรงค้นพบกฎธรรมดาของโลกที่นำให้ออกไปหรือให้พ้นไปจากความทุกข์ทั้งปวงได้, กล่าวแต่เพียงส่วนหนึ่งคือ ทรงค้นพบกฎธรรมดาที่เป็นไปในชีวิตของคนว่าคนประสบผลต่างๆในชีวิตอย่างนี้ เพราะเหตุอย่างนี้หรือเพราะทำเหตุอย่างนี้ จึงได้รับผลอย่างนี้, เหมือนอย่างสอบไล่ได้เพราะตั้งใจเรียนดี หรือเพราะทำดี จึงได้รับชมว่าเป็นคนดี.

ปรากฏการณ์หรือทุก ๆ สิ่ง ทุก ๆ อย่างที่ปรากฏในโลก ดังเช่น ตะวัน เดือน ดาว ที่มองเห็นเมื่อแหงนขึ้นไปดูบนฟ้า, พื้นแผ่นดินที่มองเห็นเมื่อทอดตาดู, พืชพันธุ์ ผู้คน สัตว์นานาชนิด อาคารบ้านเรือน และสิ่งต่าง ๆ ที่มองเห็นเมื่อเหลียวดูรอบ ๆ, ตลอดทั้งความสว่าง ความมืด ความหนาว ความร้อน เป็นต้น ที่หมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปอยู่, ล้วนมีเหตุผล มีกฎเกณฑ์ คือเป็นไปตามกฎธรรมชาติธรรมดาที่แน่นอนฉันใด, ความเป็นไปแห่งชีวิตของคน หรือที่เรียกว่าวิถีชีวิต ก็มีเหตุผลมีกฎเกณฑ์ที่แน่นอนฉันนั้น.

พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้กฎธรรมดาเหล่านี้ทั้งหมด จึงมีคำเรียกพระนามว่า **พระสัพพัญญู** แปลว่า พระผู้รู้สิ่งทั้งปวง, แต่ถึงแม้จะทรงรู้ทุกสิ่งทุกอย่างแต่ก็ทรงเลือกแสดงสั่งสอนแก่โลก เฉพาะที่จะให้สำเร็จประโยชน์แก่ผู้ฟังเท่านั้น. ฉะนั้น พระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงสั่งสอน จึงจำกัดเฉพาะข้อที่อาจนำไปปฏิบัติให้เกิดเป็นประโยชน์ขึ้นได้เท่านั้น.

ถ้าจะตั้งปัญหาว่า พระธรรม หมายถึงเฉพาะธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงสั่งสอนคืออะไร ก็พึงตอบได้โดยย่อว่า คือ กฎธรรมดา หรือธรรมดา คือ ความจริง ที่ประกอบด้วยประโยชน์ต่างๆ, ความจริงเหล่านี้ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงสั่งสอนเองก็ตาม ที่ท่านผู้รู้อื่นๆ แสดงตามพระพุทธเจ้าก็ตาม เรียกว่าพระธรรมทั้งนั้น. พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงพระธรรมดังกล่าวในรูปของศาสนาที่แปลว่า คำสั่งสอน คือ วางเป็นสูตรสำหรับปฏิบัติได้ทีเดียว, ดังเช่นทรงแสดงว่า "ไม่ทำบาปทั้งปวง ทำกุศลให้ถึงพร้อม

ชำระจิตของตนให้บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว" นี้เป็นรูป ศาสนา คือ คำสั่งสอนที่วางเป็นสูตรปฏิบัติไว้เลย.

ใครมีเพียงศรัทธา คือ ความเชื่อเพียงอย่างเดียว ก็สามารถปฏิบัติให้สำเร็จประโยชน์ของตนได้, และถ้าประสงค์จะใช้ปัญญา คือ พิศูจน์เหตุผลต้นปลายของสูตรสำเร็จนี้ ก็ทำได้, แต่ต้องตั้งใจศึกษาพระพุทธศาสนาทั้งด้านปริยัติคือแบบแผนตำหรับตำรา ทั้งด้านปฏิบัติให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ก็จะได้ข้อพิศูจน์ ได้ความเข้าใจชัดเจนขึ้นทุกทีจนหมดสงสัย. ตัวศาสนา คือ คำสั่งสอนนี้ทั้งหมด ก็เรียกว่า พระธรรม.

อันที่จริงตัวธรรม คือ ธรรมดา คือ ความจริง กับศาสนา คือ คำสั่งสอน ต้องประกอบกัน กลมกลืนรับรองกัน จึงจะจริงแท้ถูกต้อง, เหมือนอย่างธรรมชาติหรือกฎธรรมชาติ และทฤษฎีว่าด้วยธรรมชาติ, ถ้าทฤษฎีนั้นยังผิดพลาดบกพร่องจากธรรมชาติที่ปรากฏเป็นไปจริง ก็ยังไม่เป็นทฤษฎีที่บริสุทธิ์สมบูรณ์ ยังไม่อยู่ตัวต้องแก้ไขกันต่อไป, แต่ถ้าทฤษฎีนั้นไม่มีผิดที่จะ

ต้องแก้ ไม่มีบกพร่องที่จะต้องเพิ่มเติม จึงเป็นทฤษฎีที่บริสุทธิ์บริบูรณ์ เป็นทฤษฎีที่อยู่ตัว ไม่ต้องแก้ไขเพิ่มเติมกันต่อไป ฉันใด, ในเรื่องของความจริงและคำสั่งสอนก็ฉันนั้น ถ้าคำสั่งสอนยังผิดพลาดบกพร่องจากความจริง ก็ยังเป็นคำสั่งสอนที่ไม่บริสุทธิ์บริบูรณ์ ยังไม่อยู่ตัว ต้องแก้ไขกันต่อไป, แต่ถ้าคำสั่งสอนนั้นไม่มีผิดที่จะต้องแก้ ไม่มีบกพร่องที่จะเพิ่มเติม ถูกต้องกับความจริงตลอดไปหมด จึงเป็นคำสั่งสอนที่อยู่ตัว ไม่ต้องแก้ไขเพิ่มเติมกันต่อไป.

คำสั่งสอนที่อยู่ตัวบริบูรณ์ดังกล่าวนี้แหละ คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เรียกว่าพระพุทธศาสนา แปลว่าศาสนา คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า (พระผู้รู้แล้วบริบูรณ์). พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่บริสุทธิ์บริบูรณ์ ดังมีคำกล่าวไว้แปลความว่า พระธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด (คือ ถูกต้องกับจริงตลอดไปทั้งหมด) กล่าวแสดงข้อที่ควรประพฤติปฏิบัติอย่างประเสริฐ พร้อมทั้งอรรถ (ความ) พร้อม

ทั้งพยัญชนะ (ถ้อยคำ) บริบูรณ์ (ไม่มีข้อยกพร่องที่จะเพิ่มเติม) บริสุทธิ์ (ไม่มีข้อผิดพลาดที่จะต้องแก้ไข) สิ้นเชิง. เหตุฉะนี้ จึงมีบทสวดสรรเสริญพระธรรมว่า **สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม ธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้ากล่าวดีแล้ว** ดังนี้.

(อย่างไร ?)

๒ พระธรรมดังกล่าวนั้นเป็นอย่างไร? พระธรรมดังกล่าวนั้นเป็นความจริงในตนเองของทุก ๆ คน ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนว่าควรจะทำอย่างไร กับความจริงนั้น.

ความจริงตรงกันข้ามกับความเท็จ เหมือนอย่างสัจจวาจา (วาจาจริง) ตรงกันข้ามกับมุสาวาจา (วาจาเท็จ). อย่างไรเรียกว่าวาจาจริงหรือพูดจริง อย่างไรเรียกว่ามุสาหรือพูดเท็จ คงเข้าใจกันดีแล้ว, แต่เพื่อทบทวนและกระชับความเข้าใจเข้าอีก จักกล่าวโดยสมมติให้เป็นคน ๒ คน ชื่อนายกุศลกับนายอกุศล: วันหนึ่งเวลาเย็น บิดาถามบุตรทั้งสองว่า วันนี้ได้ไปโรงเรียน

หรือเปล่า, นายกุศลได้ไปโรงเรียน จึงตอบว่าไป, ส่วนนายอกุศลไม่ได้ไปโรงเรียน แต่ก็ตอบว่าไป. ถ้าตั้งปัญหาว่า ทั้ง ๒ คนนี้ ใครพูดจริง ใครพูดเท็จ, ทุกคนคงตอบได้ทันทีว่า นายกุศลพูดจริง นายอกุศลพูดเท็จ. คราวนี้ตั้งปัญหาต่อไปว่า พูดจริงเพราะอะไร พูดเท็จเพราะอะไร, ปัญหานี้อาจต้องคิดสักหน่อยหนึ่ง ก็คงตอบได้ว่า พูดจริงเพราะพูดถูกกับเรื่องที่เป็นจริง, พูดเท็จเพราะพูดผิดจากเรื่องที่เป็นจริง.

คราวนี้จะย้อนมากล่าวถึงพระธรรม: ความจริงในตนเอง ก็คือ เรื่องที่เป็นจริงในตัวเราเอง เกี่ยวแก่ที่ตัวเราเองทำอะไรบ้าง พูดอะไรบ้าง คิดอะไรบ้าง ซึ่งบางทีตัวเราเองต้องการปกปิด จึงปฏิเสธคนอื่น แต่ก็ไม่อาจปฏิเสธตนเองได้, เรื่องของตัวเราเองนี้แหละที่พระพุทธเจ้าแสดงเป็นพระธรรมสั่งสอนว่า ควรทำอย่างไรโดยครบถ้วนทุกเรื่อง. ยกตัวอย่างง่าย ๆ เช่น:

ในเวลาเช้า ถึงเวลาควรออกจากที่นอน ก็ยังนอนซบเซาต่อไป, ควรจะช่วยกันทำอะไรบ้าง ก็ไม่ช่วย, ควรจะรีบทำกิจต่าง ๆ ให้เสร็จทันเวลา ก็ไม่รีบทำ,

พระธรรมจักสอนว่า "**อถ ปจฺฉา กุรุเต โยคํ กิจฺเจ อาวาสุ สีทติ ถ้าทำความเพียรในกิจการล้าหลัง จะจมอยู่ในวิบัติ.**"

เมื่อจะไปโรงเรียน จะไปทำงาน เกิดคร้านที่จะไป คิดจะหนีจะเลี่ยงหลบ, หรือในเวลาเรียน เวลาทำงานคิดท้อแท้ คิดมักง่าย สักแต่ว่าเรียน สักแต่ว่าทำไป หยุดไปพอให้สิ้นเวลา หมดความตั้งใจให้ก้าวหน้าในการเรียนในการงาน, พระธรรมจักสอนว่า "**วายเมเถว ปุริโส ยาว อตฺถสฺส นิปฺปทา คนพึงพยายามไปกว่าจะสำเร็จประโยชน์.**"

เมื่อเกิดความรักต้องการในวัตถุ (ที่ตั้งของความรัก เป็นบุคคลหรือสิ่งของก็ได้) ที่ไม่สมควร ในกาลสมัยที่ไม่สมควร, พระธรรมจักสอนว่า "**เปมโต ชายเต ภยํ ภัยเกิดจากรัก.**"

เมื่อเกิดความชิงชังโกรธแค้นขัดเคือง, พระธรรมจักสอนว่า "**ทุกฺขํ สยติ โกธโน คนโกรธนอนจมทุกข์.**"

เมื่อควรจะให้การศึกษา แต่ก็กลัวจะสิ้นเปลืองทรัพย์, พระธรรมจักสอนว่า "**ปญฺญา ว ธเนน เสยฺโย ปัญญาเทียวประเสริฐกว่าทรัพย์.**"

เมื่อจะปล่อยตัวไปตามใจ, พระธรรมจักสอนว่า "**วิหญฺญติ จิตฺตวสานุวตฺตี ผู้ประพฤติตามอำนาจจิตย่อมลำบาก**" และสอนให้ห้ามใจด้วยสติ ให้หักใจด้วยปัญญา.

รวมความว่า พระธรรมจักสั่งสอนในเรื่องตัวเราทุกเรื่องทุกราวไปว่า ข้อนี้ ๆ เป็นอกุศล ไม่ดีอย่าทำ ข้อนี้ ๆ เป็นกุศล ดีงาม ควรทำ, ใจของตนนี้ให้หมั่นชำระให้สะอาดอย่าให้เที่ยวพล่านไปเพราะรักชังและหลงจนเสียหาย, และพระธรรมสอนให้หมั่นศึกษาให้เป็นคนสมบูรณ์ ให้มีความเพียรพยายาม ให้มีความอดทนเป็นต้น, พระธรรมเพียงยกมานี้เพียงเล็กน้อยเป็นตัวอย่างพอสาธกให้เห็นว่าพระธรรมเป็นอย่างไร. ฉะนั้น เมื่อพิจารณาโดยรอบคอบแล้ว จึงอาจกล่าวได้ว่า **พระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนเพียงพอกับเรื่องของตน**

ทุกแง่ทุกมุมโดยครบถ้วน พระธรรมจึงเป็นประมวลระบบของชีวิตทั้งหมด เป็นประทีปส่องให้เห็นความจริงของชีวิต ให้เห็นความจริงของตนเอง ตลอดถึงของโลกทั้งหมด.

กัณฑ์ที่ ๒ พระธรรม

(ตอน ๒)

(ทำไม ? เพื่ออะไร ?)

๓. ทำไม พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงพระธรรม และทรงแสดงเพื่ออะไร? พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรม มิใช่ด้วยทรงมุ่งหมายให้เขาชอบให้เขาชมแล้วจักได้บูชาพระองค์ต่าง ๆ คือ มิได้ทรงมุ่งผลตอบแทนอะไร สำหรับพระองค์เองเลย.

แต่ทำไมจึงทรงแสดงพระธรรม? ทรงแสดงก็เพราะทรงมีพระกรุณาอนุเคราะห์จำแนกแจกพระธรรมให้แก่โลก.

เพื่ออะไร ? ก็เพื่อให้โลกหรือสัตว์โลกทุก ๆ ผู้ทุก ๆ คนประสบประโยชน์ ประสบสันติสุขถ้วนทั่วหน้าเหมือนอย่างพ่อแม่มีเมตตากรุณาอนุเคราะห์ลูก ๆ อย่างบริสุทธิ์ใจ, จึงทนยากลำบากถนอมเลี้ยงส่งเสริมลูกต่าง ๆ มิได้มุ่งผลอะไรตอบแทนจากลูก, เพียงแต่หวังจะได้เห็นความสำเร็จ ความสุข ความเจริญของลูกแล้วพลอยปีติยินดีด้วยเท่านั้น. บางที เมื่อพระพุทธเจ้าทรง

แสดงพระธรรม ผู้ฟังไม่ชอบใจ หาว่าทรงสาปแช่งเขาก็มี, แต่พระพุทธเจ้าก็ไม่ทรงยับยั้งที่จะไม่แสดง ในเมื่อทรงเห็นว่าจะเป็นประโยชน์, เหมือนอย่างผู้พยาบาลไข้ที่ดีพยายามให้ยาแก่คนไข้ แม้ว่าคนไข้ไม่ชอบ, ทั้งไม่ยอมตามใจให้ของแสลง แม้คนไข้จะเรียกร้อง, บางทีถูกคนไข้บริภาษด่าว่าต่าง ๆ ก็ทนได้ด้วยเมตตากรุณา คิดปลงใจว่า ถ้าเป็นคนดี ไม่เป็นคนไข้ก็คงไม่เป็นอย่างนี้, ไฉนคนดีจึงจะไปถือคนไข้.

มีเรื่องในสมัยพระพุทธเจ้าที่เล่าไว้ในพระสูตรหนึ่งว่า พระราชโอรสองค์หนึ่งของพระเจ้าพิมพิสารกรุงราชคฤห์ มคธรัฐ มีพระนามว่า อภัยราชกุมารกราบทูลถามพระพุทธเจ้าว่า ตรัสพระวาจาเช่นไร, พระพุทธเจ้าทรงตอบว่า พระองค์ตรัสวาจาแต่ที่ทรงทราบว่าจริงแท้ และประกอบด้วยประโยชน์ และทรงรู้กาลเวลาเพื่อที่จะตรัสวาจาดังกล่าว จะเป็นที่ชอบใจหรือไม่ก็ตามเพราะทรงอนุเคราะห์เท่านั้น. ในขณะนั้น พระราชกุมารกำลังทรงประคองกุมารน้อยให้นอนอยู่บนพระเพลา, พระพุทธเจ้าจึงตรัสถามว่า ถ้ากุมารน้อยนั้นอมเสียนไม้

หรือเศษกระเบื้องในปาก เพราะพี่เลี้ยงหรือพระราชกุมารเองเผลอไป จะทรงทำอย่างไร. พระราชกุมารกราบทูลว่า จะต้องทรงบีบศีรษะกุมารน้อยให้อ้าปากล้วงเสี้ยนไม้หรือเศษกระเบื้องนั้นออกให้จงได้ แม้จะต้องถึงเลือดออก เพราะเป็นวิธีเดียวที่เป็นการอนุเคราะห์. ฉะนั้น **พระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง จึงเต็มเปี่ยมด้วยพระกรุณาอนุเคราะห์ทุกบท, ได้ฟังพระธรรมเมื่อใด, ก็ได้รับพระกรุณาของพระองค์ที่ประทับอยู่ในพระธรรมเมื่อนั้นทุกครั้งทุกคราวไป.**

(เกี่ยวข้องอะไร ?)

๔. พระธรรมเกี่ยวข้องอะไรกับคน? คนควรจะทำอย่างไรกับพระธรรม? เพราะพระธรรมเป็นความจริงของคน ที่พระพุทธเจ้าทรงยกขึ้นแสดงสั่งสอนชี้ทางปฏิบัติของคน เพื่อให้บรรลุถึงประโยชน์ต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว พระธรรมจึงเกี่ยวข้องกับคนโดยตรง.

กล่าวให้ใกล้ที่สุด พระธรรมนั้นเกี่ยวข้องกับตัวเราทุก ๆ คน จะกล่าวว่า **พระธรรม คือ ตัวเราเอง**

ที่พระพุทธเจ้ายกขึ้นแสดงก็ได้ และทรงแสดงแก่ใคร ทรงแสดงแก่ตัวเราเองนี่แหละ, ข้อสำคัญขอให้ตัวเราเองนี้:

(๑) เงี่ยหูให้ได้ยินพระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง อันเรียกว่าพระปริยัติธรรม คือ คำสั่งสอนที่ควรเรียนควรฟังทั้งหมด.

(๒) เดินเข้าไปหาพระธรรม เหมือนอย่างพระพุทธเจ้าตรัสเรียกว่า "จงมานี่" แล้วก็เดินเข้าไปเฝ้าพระองค์ นี้เป็นภาคปฏิบัติ คู่กับปริยัติเทียบดังภาคทฤษฎี การเดินเข้าไปหาพระธรรมเรียกว่าปฏิบัติธรรม กล่าวโดยสรุป คือ:

ก. ศีล ประพฤติดีงาม เว้นจากประพฤติเสียหายต่าง ๆ เป็นต้นว่า ศีล ๕.

ข. สมาธิ ตั้งใจมั่นคงดี.

ค. ปัญญา รอบรู้ดีในเหตุผล บาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ และในวิธีที่นำตนให้พ้นจากทุกข์ภัยพิบัติ บรรลุถึงความสวัสดี.

ทุก ๆ คนไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ ชายหรือหญิง ประพฤติดี ตั้งใจมั่นคงดี รู้จักเหตุผลและรู้จักช่วยตนได้ดีเมื่อใด, ก็ชื่อว่าเดินเข้าไปหาพระธรรมเมื่อนั้น. นี่ก็คือ เดินเข้าไปหาทางที่ถูกหรือเดินไปในทางที่ถูกนั่นเอง.

การฟังพระธรรม และการปฏิบัติพระธรรมดังกล่าวมานี้แหละ เป็นกิจอันทุกๆ คนควรทำกับพระธรรม, แต่ก็ควรน้อมมาปฏิบัติให้พอเหมาะแก่ภาวะของตน ดังพระธรรมคุณบทว่า **"โอปนยิโก ควรน้อมเข้ามา"** ดังที่เรียกว่าประยุกต์กับตน, แต่ให้รักษาแนวของพระธรรม คือ ให้ดำเนินไปในทางที่ชอบ, การน้อมพระธรรมมาประยุกต์กับตนโดยชอบนั้น เช่น:

สำหรับนักเรียน: ศีล คือ ประพฤติดีเพราะเว้นการที่ควรเว้น ประพฤติการที่ควรประพฤติ, สมาธิ คือ ตั้งใจเรียนดี, ปัญญา คือ จำได้ เข้าใจดี มีความรอบรู้.

สำหรับผู้ประกอบการงาน: ศีล คือ ประพฤติดีเว้นอบายมุขต่าง ๆ เป็นต้น, สมาธิ คือ ตั้งใจทำงานดี, ปัญญา คือ รอบรู้ฉลาดสามารถในการงาน.

สำหรับคนวัยรุ่น: ศีล คือ ระมัดระวังตนให้ประพฤติอยู่ในขอบเขตที่ชอบ ไม่ปล่อยตนให้เหลวแหลก, สมาธิ คือ ตั้งใจมั่นคงดี ไม่ให้ตกจมลงไปในห้วงรักห้วงชัง ห้วงหลง ที่มีเหตุชักจูงยั่วเย้าอยู่มากมาย, ปัญญา คือ คิดให้รู้ตลอดเหตุตลอดผล ตลอดปัจจุบันตลอดภายหน้า คิดให้กว้างให้ยืดยาว ไม่คิดแคบ ๆ สั้น ๆ.

คนวัยรุ่นกำลังเจริญด้วยพลัง กำลังทยานกายทยานใจ เหมือนน้ำตกแรง, เมื่อไม่สมหวัง ก็มักจะทำอะไรแรง ๆ จึงมักพลาดง่าย, และถ้าพลาดลงไปในห้วงอะไรที่แรง ๆ แล้ว ก็อันตรายมาก, เหมือนอย่างไปเล่นสนุกกับน้ำตก เผลอพลาดตกลงไปกับน้ำตกที่โจนลงไปจากหน้าผาสูงชัน. ฉะนั้น ถ้าหันมาสนใจพระธรรมบ้างก็จะมีพระธรรมคุ้มครองรักษา เป็นเครื่องป้องกันแก้ไขมิให้เป็นอันตรายดังกล่าว, ข้อสำคัญควรป้องกันไว้ก่อนดีกว่าแก้ หรือถ้าจะต้องแก้ ก็แก้เมื่อยังเล็กน้อยง่ายกว่าแก้เมื่อโตใหญ่, เหมือนอย่างดับไฟกองเล็กง่ายกว่าดับไฟกองโต, และไม่ควรเชื่อใจตนเองเกินไป เพราะอาจ

ไม่มีเหตุผล ถ้าใจนั้นถูกยังหรือถูกท่วมทับเสียแล้ว, จึงควรหารือกับท่านผู้ที่สามารถจะให้เหตุผลที่ถูกต้องได้, ทั้งเมื่อสนใจในพระธรรมอยู่ พระธรรมอาจให้เหตุผลแก่ตนได้กระจ่าง พร้อมกับชี้ทางปฏิบัติได้ถูกต้อง, พระธรรมจึงเป็นกัลยาณมิตร (มิตรดี) ของใจ เทียบอย่างบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตรซึ่งเป็นผู้ชี้เหตุผลให้แก่ตนดังกล่าวนั้น.

อีกอย่างหนึ่ง พระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเปรียบเหมือนกระจกเงาสำหรับส่องดูตัว หรือภาพยนต์ที่ฉายเรื่องของตน, โดยปรกติ ตัวเราเห็นหน้าของคนอื่นยิ้มย่องบ้าง บึ้งตึงเกรี้ยวกราดบ้าง, เห็นแล้วก็ชอบใจบ้าง ไม่ชอบใจบ้าง แต่ไม่เห็นหน้าของตนเอง, ครั้นเมื่อยืนอยู่หน้ากระจกเงา จึงอาจเห็นหน้าของตนเองว่าเป็นอย่างไร: น่าเกลียดหรือไม่น่าเกลียดอย่างไร, บางทีก็อาจรู้สึกไม่ชอบหน้าของตนเอง, จึงต้องตบแต่งแก้ไขให้งดงามฉันใด; โดยปรกติคนเราก็มองไม่เห็นตนเองฉันนั้น, ต่อเมื่อได้ศึกษาพระธรรมที่ส่องย้อนเข้ามาหาตน

เอง จึงจักมองเห็นตนเองว่าเป็นอย่างไร: ดี ไม่ดี ถูก ผิด ตามเหตุผลที่เป็นจริงอย่างไร, เมื่อมองเห็นตนเอง รู้จักตนเองตามเป็นจริงแล้ว จึงสามารถแก้ไขตนให้ดีได้. ดูภาพยนตร์ก็เหมือนกัน เห็นตัวแสดงเป็นคนร้ายคนดีต่าง ๆ, เมื่อนำพระธรรมมาฉายดูตน ก็จักเห็นตนเป็นเช่นไร.

ฉะนั้น **ศึกษาพระธรรม** (อันหมายถึงปริยัติ คือเรียนกับปฏิบัติพระธรรม) **จึงเป็นการศึกษาตนเอง** ข้อเตือนใจสั้น ๆ เกี่ยวกับเรื่องนี้ คือ **นึกถึงอะไร ๆ ก็ให้หวนนึกถึงพระธรรม มองอะไร ๆ ภายนอกก็ให้มองย้อนดูตน กำหนดนิ่งดูที่ใจ ดูให้ดี จักเห็นทางสว่าง.**

(ผลอย่างไร ?)

๕. เมื่อศึกษาพระธรรมอย่างนี้แล้ว จะรับผลอย่างไร? กล่าวอย่างสั้น จะได้รับผลคือความไม่ตกต่ำ, เพราะเมื่อรักษาพระธรรม พระธรรมก็ย่อมรักษาสมดังพระพุทธภาษิตว่า “**ธมฺโม หเว รกฺขติ ธมฺมจารี**

ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม" คือ รักษาไว้มิให้ตกต่ำ ดังบทสวดพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า **"ธมฺโม กุโลกปตนา ตทธาริธารี พระธรรมทรงผู้ทรงธรรมไว้มิให้ตกไปสู่โลกที่ชั่ว"** ด้วยประการฉะนี้.

ในที่สุดนี้ ขอกล่าวความที่ควรกำหนดโดยย่อแล้วประมวลลงในบทพระธรรมคุณว่า **พระธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงสั่งสอน เปรียบเหมือนกระจกสำหรับส่องดูตน เปรียบเหมือนภาพยนตร์ที่ฉายเรื่องของตน เปรียบเหมือนไฟฉายที่ฉายแสงย้อนมาที่ตน เพื่อให้เห็นตนเองตามเป็นจริง หรือให้เห็นความจริงทุก ๆ อย่างที่ตนแล้ว พระธรรมก็เป็นดังประทีปส่องทางให้ตนทุก ๆ คนดำเนินไปในทางที่ถูก.**

สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม	พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสดีแล้ว
สนฺทิฏฺฐิโก	อันผู้ได้บรรลุพึงเห็นเอง

อกาลิโก	ไม่ประกอบด้วยกาล
เอหิปสฺสิโก	ควรเรียกให้มาดู
โอปนยิโก	ควรน้อมเข้ามา
ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ	อันวิญญู(ผู้รู้) พึงรู้เฉพาะตน.

หลักพระพุทธศาสนา กัณฑ์ที่ ๓

พระสงฆ์

แสดง ณ "ศรีสัปดาห์"

เมื่อวันเสาร์ที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๐๒

ในการให้นักเรียนชิงทุนเพื่อการศึกษาประจำเดือนพฤษภาคม

(เวไนย = ดอกบัว ๓ จำพวก)

เมื่อพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้พระธรรมแล้วใหม่ๆ ได้ทรงพิจารณาพระธรรมที่ได้ตรัสรู้แล้ว ทรงเห็นว่าเป็นคุณอันลึกซึ้ง ยากที่โลกซึ่งยุ่งยากอยู่นี้จะรู้ได้, เกือบจะทอดพระหฤทัยว่าจะไม่ทรงแสดงธรรม จะประทับเสวยสุขอย่างสงบที่สุดอยู่เฉพาะพระองค์เดียว, หากแต่ทรงเปี่ยมด้วยพระกรุณาแก่โลก จึงทรงกลับหวนพิจารณาอีกว่า ถ้าจะเสด็จเที่ยวไปทรงแสดงพระธรรมสั่งสอนพูดง่าย ๆ ว่าเสด็จเที่ยวไปเทศน์โปรด จะมีใครรู้พระธรรมที่ทรงเทศน์โปรดบ้างหรือไม่ ก็ได้ทรงทราบพระญาณว่า คนในโลกนี้มีมากหลายจำพวก: บ้างกิเลสบาง

ข้างกิเลสหนา, ข้างมีพื้นดี ข้างมีพื้นไม่ดี, ข้างมีอาการดี ข้างมีอาการไม่ดี, ข้างสอนง่าย ข้างสอนยาก, ข้างสามารถจะรู้ ข้างไม่สามารถจะรู้, เปรียบเหมือนดอกบัวขาบ (สีเขียวขาบ) ดอกบัวหลวง (สีแดง) หรือดอกบัวขาว บรรดาที่เกิดสะพรั่งอยู่ในสระบัว: ข้างก็ยังจมอยู่ในน้ำ ข้างก็อยู่เสมอน้ำ ข้างก็ชูขึ้นพ้นน้ำ, ดอกบัวเหล่านี้ จำพวกที่ชูขึ้นพ้นน้ำแล้ว พอต้องแสงพระอาทิตย์ก็จักบานในวันนี้ทีเดียว, จำพวกที่อยู่เสมอน้ำพรุ่งนี้ก็จักบาน, จำพวกที่ยังจมอยู่ใต้น้ำ ก็ยังหวังจักโผล่ขึ้นบานในวันถัดต่อไป, สัตว์โลกผู้เป็นเวไนยนิกร คือ หมู่แห่งผู้ที่ควรรับแนะนำ ก็คล้ายกับดอกบัว ๓ จำพวกนั้น คือ จำพวกที่มีคุณสมบัติดีพิเศษ ก็อาจจะรู้พระธรรมได้โดยฉับพลันทันที จำพวกที่มีคุณสมบัติปานกลาง เมื่อได้รับแนะนำอบรมเพิ่มเติม ก็อาจรู้พระธรรมได้ไม่ช้านัก, จำพวกที่มีคุณสมบัติอ่อน เมื่อได้รับแนะนำอบรมเสมอ ๆ เรื่อย ๆ ไป ถึงจะช้าสักหน่อย ก็ยังอาจจะรู้พระธรรมได้ในที่สุด, ทั้งนี้เว้นแต่สัตว์โลกชนิดที่ไม่ใช่เวไนย คือ ไม่รับแนะนำ: จะเป็นเพราะมีปัญญาทึบเหลือประมาณ ทำบาปมาหนักหนา หรือถือทิฏฐิมานะรั้นอย่างเหลือเกิน

ก็ตาม, สัตว์โลกจำพวกนี้ เปรียบเหมือนดอกบัวอื่น นอกจากดอกบัว ๓ จำพวกนั้น ซึ่งกลายเป็นอาหารปลา อาหารเต่าในสระ หมดโอกาสที่จะบานได้.

ครั้นพระพุทธเจ้าได้ทรงพิจารณาเห็นหมู่สัตว์ว่ามีหลายชนิดหลายจำพวก หมู่สัตว์ที่เป็นเวไนยอันจะโปรดได้ก็มีอยู่, จึงทรงตกลงพระหฤทัยว่าจะเสด็จเที่ยวเทศน์โปรดโลก และได้ตั้งพระหฤทัยว่า จะทรงดำรงพระชนมายุเที่ยวเทศน์โปรดไป จนกว่าคนทั้งหลายจะได้รู้จักพระธรรม และสามารถเป็นธรรมทายาท คือ เป็นทายาทรับพระธรรมจากพระพุทธเจ้าสืบกันต่อไปให้เป็นอมตะสมบัติของโลกตลอดกาลนาน.

(พรหม)

พระโบราณาจารย์ (พระอาจารย์เก่าแก่) ได้เล่าเรื่องพระพรหมมากราบทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าแทรกเข้ามามีความว่า เมื่อพระพุทธเจ้าเกือบจะทอดพระหฤทัยว่าจะไม่ทรงแสดงพระธรรมนั้น พระพรหมมีนามว่าสหัมบดี ที่มักเรียกกันว่าท้าวสหัมบดีพรหม ได้ลงมาจากพรหมโลก กราบทูลอาราธนา ดังคำฉันท์คาถาว่า

พฺรหฺมา จ โลกาธิปตี สหมฺปติ
กตญฺชลี อธิวรํ อยาจถ
สนฺตีธ สตฺตาปฺปรชกฺขชาติกา
เทเสตุ ธมฺมํ อนุกมฺปิมํ ปชํ

องค์โลกาธิบดีสหัมบดีพรหม ยอกรประนม
ทูลขอพรประเสริฐ
หมู่สัตว์เกิดในโลกนี้ ที่มีผงกิเลสเข้าตาแต่
น้อยมีอยู่
ขอจงทรงเอ็นดู แสดงธรรมโปรดหมู่สัตว์นี้
เทอญ.

พระพุทธเจ้าได้ทรงสดับคำอาราธนานี้ ทรงพิจารณาเห็นหมู่สัตว์ว่ามีต่าง ๆ กัน เปรียบได้กับดอกบัวต่าง ๆ ชนิดดังกล่าวแล้ว จึงทรงรับอาราธนาของท้าวสหัมบดีพรหม, ในเมืองไทยเรา นิยมใช้คำฉันท์คาถาบทนี้ (ที่กล่าวกันว่าเป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) เป็นคำอาราธนาธรรม เป็นประเพณีนิยมโดยทั่วไป, เมื่อพระภิกษุได้ฟังคำอาราธนานี้แล้ว จึงเริ่มแสดงพระธรรม.

(ถอดความพรหมา)

เรื่องพระพรหมอาราธนานี้ เป็นเรื่องประกาศพระกรุณาคุณของพระพุทธเจ้า, เพราะเมตตากรุณาเป็นธรรมประจำใจของท่านผู้เป็นพรหม, คนที่มีเมตตากรุณาเป็นอันมาก เช่น พ่อแม่ก็เรียกว่าเป็นพระพรหมของลูก. ฉะนั้นจึงอาจถอดถือเอาแต่ใจความจากเรื่องนี้ได้ว่า ท้าวสหัมบดีพรหมก็คือ พระกรุณาอย่างใหญ่หลวงของพระพุทธเจ้า, อาราธนา คือ พระกรุณานี่เองเหมือนมาขอร้องให้ทรงช่วยโลก, ทรงรับอาราธนา ก็คือ ทรงพิจารณาเห็นว่าจะทรงช่วยโลกจำพวกที่เป็นเวไนยสัตว์ได้, จึงทรงตกลงพระหฤทัยว่าจะทรงแสดงพระธรรมโปรดด้วยพระกรุณา.

(นิยามศัพท์)

คำว่า โปรดโลก หมายความว่าช่วยโลกให้พ้นจากความทุกข์เดือดร้อนต่างๆ, คำว่าโลกหมายความว่าสัตว์โลก คือ หมู่สัตว์, ตามที่นิยมพูดกัน เมื่อพูดว่าสัตว์ก็มักหมายถึงสัตว์ดิรัจฉานต่าง ๆ ไม่หมายถึงคน,

แต่ในทางพระธรรม ทั้งคนทั้งดิรัจฉานรวมเรียกว่าหมู่สัตว์ หรือรวมเรียกว่าสัตว์โลก เรียกสั้น ๆ ว่าโลก, เพราะทั้งหมดต่างก็เกี่ยวข้องพัวพันยุ่งเหยิงอยู่กับโลก, หรือถ้าพูดให้ทันสมัย ก็ว่าทั้งหมดต่างก็ตกอยู่ในความดึงดูดของโลกทั้งทางกายทั้งทางใจอย่างเดียวกัน, ฉะนั้นเมื่อได้ฟังเทศน์ว่าหมู่สัตว์ ก็ให้เข้าใจว่า หมายถึงทั้งมนุษย์และดิรัจฉาน ซึ่งรวมตัวเราเองอยู่ด้วยผู้หนึ่ง, เมื่อได้ฟังเทศน์ว่าพระพุทธเจ้าโปรดสัตว์ ก็ให้เข้าใจว่าโปรดตลอดถึงตัวเราเองด้วยผู้หนึ่ง แต่ใครจะเป็นผู้ที่พระพุทธเจ้าโปรดได้หรือไม่ได้ ก็สุดแต่ว่าตัวเองจะเป็นเวไนย หรือไม่เป็นเวไนย, ถ้าตัวเองเป็นเวไนย คือ รับแนะนำอบรม ก็เป็นผู้ที่พระพุทธเจ้าโปรดได้ เทียบกับดอกบัวสามเหล่าที่มีหวังจะบานได้แน่ไม่เร็วก็ช้าดังกล่าวแล้ว หรือเทียบกับคนไข้ที่รับการรักษาของหมอ, ถ้าตัวเองไม่เป็นเวไนย คือ ไม่รับแนะนำอบรม ก็เป็นผู้ที่พระพุทธเจ้าโปรดไม่ได้ เทียบกับดอกบัวที่เป็นอาหารปลาอาหารเต่าในสระเสียแล้ว ไม่มีโอกาสจะบานได้เลย หรือเทียบกับคนไข้ที่ไม่รับการรักษาของหมอ.

(โปรดโลก)

ครั้นพระพุทธเจ้าได้ทรงตกลงพระหฤทัยจะทรงแสดงพระธรรมโปรด และได้ตั้งพระหฤทัยจะครองพระชนม์ชีพอยู่เพื่อสัตว์โลกแล้ว ก็ได้ทรงพิจารณาหาคนฟังเทศน์ซึ่งมีลักษณะเป็นเวไนยดังกล่าวแล้ว, เมื่อทรงเห็นว่าคนเช่นนั้นมีอยู่ในถิ่นที่ใด ก็เสด็จไปในถิ่นที่นั้น, ทรงเทศน์โปรดไปโดยลำดับ. ในตอนแรกต้องเสด็จไปเองโดยมาก เพราะคนยังไม่รู้จักพระองค์, บางทีเขารู้จักแต่เพียงว่าพระองค์ คือ เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกทรงผนวช, ยังไม่รู้จักและยังไม่เกิดศรัทธา (เชื่อ) ว่าพระองค์เป็นพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นผู้ตรัสรู้พระธรรมแล้ว หรือจะเรียกว่าเป็นผู้สำเร็จวิชชาแล้วก็ได้, เมื่อเขายังไม่รู้จักยังไม่เชื่อเช่นนั้น จึงต้องเสด็จไปเทศน์ให้เขาฟังจนเขาเห็นจริงในพระธรรม ดังที่เรียกว่าได้ธรรมจักษุดวงตาเห็นธรรม เขาจึงเริ่มรู้จักว่าพระองค์เป็นพระพุทธเจ้า, บางทีเขาถึงกับพูดออกมาว่า "โอ พระพุทธเจ้าจริง!" ถ้าจะพูดอย่างไทย ๆ ก็ว่า "โอ รู้วิเศษจริง," เมื่อเป็นเช่นนี้ เขาจึงมีศรัทธา (ความเชื่อ)

ปสาทะ (ความเลื่อมใส) ในพระองค์, นับถือพระองค์เป็นพระศาสดา คือ เป็นยอดครูยอดอาจารย์ของตน, และพากันบอกกล่าวเล่าลือกันจนข่าวกระฉ่อนออกไปว่าพระองค์เสด็จออกบวชจากสักยราชตระกูล เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นต้น แล้วแต่ใครเห็นอย่างใด เชื่อเลื่อมใสอย่างใด ก็พูดอย่างนั้น.

บทพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ที่สวดกันอยู่ทุกวันนี้ ก็เป็นคำบอกกล่าวเล่าลือกันนั่นเอง, จึงไม่มีใครเป็นผู้แต่งขึ้นอย่างบทสดุดีทั่ว ๆ ไป.

เมื่อคนพากันรู้จักพระองค์ตามข่าวที่ลือกันกระฉ่อนไปเช่นนี้ จะเสด็จไปประทับพักอยู่ในที่ใด, เขาก็ทราบกันและพากันมาเฝ้าฟังเทศน์ของพระองค์ถึงในที่ประทับพัก เหมือนอย่างคนพากันไปฟังเทศน์ในวัดในวันพระ หรือในวันสำคัญในศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา, และก็มีไม่น้อยที่ไปเฝ้าเพื่อสังเกตหรือเพื่อไล่เลียงประลองภูมิ, แต่พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงแสดงพระธรรมทรงโต้ตอบจนคนเหล่านั้นเห็นจริงหรือต้องนิ่งอั้นไป. ในตอนหลังมี

คนนับถือพระพุทธเจ้ามาก. พระองค์จะประทับอยู่ในที่ไหน คนที่ประสงค์พระธรรมก็จะพากันมาเฝ้าเอง. ถึงอย่างนั้น พระพุทธเจ้าก็ไม่ทรงหยุดประทับอยู่ประจำที่เดียว คงเสด็จเที่ยวเทศน์โปรดเรื่อยไปจนกระทั่งในวันสุดท้ายของพระชนม์ชีพ.

(ดอกบัวจะบาน=เวไนย, บานแล้ว=พระสงฆ์)

เรื่องพระพุทธเจ้าเทศน์โปรดโลกตามที่เล่ามาถึงเพียงนี้ ดูเป็นการเล่าแต่เรื่องของพระพุทธเจ้า ยังไม่มีกล่าวถึงพระสงฆ์เลย, แต่ถ้ากำหนดดูให้ดีแล้ว ก็จะเห็นว่า ได้เล่าถึงเรื่องพระสงฆ์ควบคู่มาแล้วตั้งแต่ต้น, คือ บรรดาคนที่อาจรับแนะนำอบรม ที่เรียกว่าเวไนย อันเปรียบกับดอกบัว ๓ จำพวกที่มีหวังจะบานได้แน่ พระสงฆ์ออกมาจากคนเหล่านั้นเอง, เพราะพระสงฆ์ก็คือหมู่ของคนผู้บานแล้วเพราะได้รับแสงสว่างจากพระธรรมของพระพุทธเจ้า, ได้เห็นพระธรรม ได้บรรลุพระธรรมตามพระพุทธเจ้า ตามลำดับชั้น เหมือนอย่างดอกบัวที่บานแล้วเพราะต้องแสงอาทิตย์. รวมความสั้น ๆ ว่า

หมู่คนที่เป็นเหมือนดอกบัวอันมีหวังจะบานได้: เมื่อยังไม่บาน ก็เรียกว่าเวไนยนิกร, เมื่อบานแล้วก็เรียกว่าพระสงฆ์. และดอกบัวจะบานได้ก็เพราะต้องแสงอาทิตย์ฉันใด หมู่ของเวไนยจะบานก็เพราะต้องแสงพระธรรมฉันนั้น.

เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จเที่ยวไปเทศน์โปรด ก็เท่ากับทรงฉายแสงพระธรรมไปยังคนฟัง, เมื่อคนฟังเป็นเวไนยซึ่งอาจโปรดได้ ก็จะบานเพราะแสงพระธรรม, ถ้าพระพุทธเจ้าไม่เสด็จเที่ยวไปเทศน์โปรด ประชุมชนก็ไม่อาจจะบานขึ้นได้เอง, เหมือนอย่างถ้าอาทิตย์ไม่อุทัย ดอกบัวชนิดที่ต้องอาศัยแสงอาทิตย์ ก็ไม่อาจจะบานขึ้นได้เองฉะนั้น.

ลองนึกดูถึงดอกไม้บานว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร: อันดอกไม้บานย่อมเผยกลีบ เผยเกสร เผยกลิ่น เผยความงามความสดชื่นอย่างเต็มที่, สิ่งที่เผยนั้นล้วนเป็นสิ่งที่น่าดูน่าชม. คนที่บานแล้วเพราะต้องแสงธรรมของพระพุทธเจ้า ก็พอเทียบกันได้, คือ เป็นผู้ที่เผยออกแต่ความประพฤติปฏิบัติที่น่าดูน่าชมน่าเลื่อมใส, เป็นต้นว่า

เผยกลีบ คือ ปฏิบัติดี, เผยเกสร คือ ปฏิบัติตรง, เผยกลิ่น คือ ปฏิบัติถูก, เผยความงามสดชื่น คือ ปฏิบัติชอบเหมาะ.

หมู่ของคนที่เหมือนอย่างดอกบัวบานเหล่านี้ ล้วนเป็นสาวก คือ ผู้ฟัง โดยความ คือ เป็นศิษย์ของพระพุทธเจ้าทั้งนั้น ดังบทสังฆคุณว่า **ภควโต สาวกสงฺโฆ หมู่แห่งสาวกของพระผู้มีพระภาค พระพุทธเจ้า** และบทแสดงข้อปฏิบัติว่า **สุปฏิปนฺโน ปฏิบัติดีแล้ว, อุชุปฏิปนฺโน ปฏิบัติตรงแล้ว, ญายปฏิปนฺโน ปฏิบัติถูกแล้ว, สามีจิปฏิปนฺโน ปฏิบัติชอบเหมาะแล้ว,** นี้แล คือ พระสงฆ์หมู่ของคนผู้บานแล้วเหมือนอย่างดอกบัวบานเพราะได้รับแสงพระธรรมของพระพุทธเจ้า.

(เหตุที่เรียกว่าพระสงฆ์)

ในขั้นแรก เมื่อยังไม่มีใครรู้จักพระพุทธเจ้าหรือรู้จักแต่น้อย เว้นพระพุทธเจ้าเสียแล้ว ก็ไม่มีดอกบัวบานในหมู่ชน หรือจะมีก็ยังน้อย, แต่ในกาลต่อมาดอกบัวบานในหมู่ชนได้มีมากขึ้นโดยลำดับ เพราะได้รับ

แสงพระธรรมของพระพุทธเจ้าที่เสด็จไปเที่ยวเทศน์โปรดอย่างไม่หยุดยั้ง, ฉะนั้นจึงเรียกว่าสงฆ์ ที่แปลว่าหมู่ หมายความว่ามีรวมกันอยู่เป็นจำนวนมาก ทั้งโดยชั้นทั้งโดยจำนวน, อย่างหมู่นักเรียน หมู่นักศึกษา ก็หมายความถึงนักเรียน นักศึกษามากชั้นจำนวนรวมกัน. ดอกบัวบานในหมู่ชน คือ คนผู้บานแล้วเพราะต้องแสงพระธรรมดังกล่าว เรียกว่าอริยะ หรืออารย ที่แปลว่าคนประเสริฐคนเจริญ, เรียกกันในคำไทยว่าพระอริยะ. เรียกรวมกันทั้งหมดว่า พระสงฆ์, เรียกในฐานเป็นหมู่ของคนประเสริฐว่า พระอริยสงฆ์, เรียกในฐานเป็นสาวก (คนฟังเทศน์) หรือศิษย์ของพระพุทธเจ้าว่าพระสาวกสงฆ์ หรือพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า.

(บริษัท ๔)

อนึ่ง คนที่รับแสงพระธรรมของพระพุทธเจ้าแม้แต่น้อย ถึงจะยังไม่บาน ก็ย่อมจะเกิดความเชื่อความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า และแสดงตนนับถือพระพุทธเจ้าเป็นพระศาสดา ยอดครูยอดอาจารย์ของตน, บางพวกสละออกบวชเป็นพระภิกษุ หรือพระภิกษุณี, ถ้าเป็นเด็ก

ก็บวชเป็นสามเณร หรือสามเณรี, บางพวกแสดงตนเป็นอุบาสกหรืออุบาสิกา ผู้มีใจใกล้ชิดพระ, หรือแสดงตนเป็นพุทธมามกะ หรือพุทธมามิกา ผู้นับถือเฉพาะพระพุทธเจ้าเป็นของตน ในฝ่ายฆราวาส, ถ้าเทียบอุบาสก อุบาสิกา กับ ภิกษุ ภิกษุณี ก็พอเทียบพุทธมามกะ พุทธมามิกา กับสามเณร สามเณรี.

รวมพุทธบริษัท (บริษัท คือ หมู่ของผู้แสดงตนนับถือพระพุทธเจ้า) เป็น ๔ คือ ภิกษุบริษัท ๑ ภิกษุณีบริษัท ๑ อุบาสกบริษัท ๑ อุบาสิกาบริษัท ๑ (บัดนี้ภิกษุณีบริษัทตลอดถึงสามเณรีไม่มีแล้ว).

ในบริษัท ๔ นี้ ภิกษุบริษัทย่อมเป็นหลักเป็นประธานในการสืบธำรงรักษาพระธรรม, พระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งไว้ (ในพระวินัย) ให้พระภิกษุประชุมโดยพร้อมเพรียงกันตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไปทำการงานของหมู่ที่เรียกว่าสังฆกรรม, ความประชุมแห่งพระภิกษุตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไปนี้ เรียกว่าพระภิกขุสงฆ์ หรือพระภิกษุสงฆ์ แปลว่าหมู่แห่งพระภิกษุ เรียกสั้น ๆ ว่าพระสงฆ์เหมือนกัน,

พระภิกษุสงฆ์นี้พระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งไว้ว่าให้ประชุมกันเป็นสงฆ์ จึงมีคำเรียกกันว่าพระสมมติสงฆ์ พระสงฆ์โดยสมมติ คือ โดยพระบัญญัติสั่งไว้ว่าให้เป็นสงฆ์ของพระพุทธเจ้า และก็นับว่าเป็นพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าเหมือนกัน.

(สระบัวมหึมา คือ โลก)

เราทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้ ถ้าจะเทียบกับดอกบัวดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงเทียบกับหมู่สัตว์ แต่ละคนก็เป็นดอกบัวแต่ละดอกในสระมหึมา คือ โลก, แต่ใครจะเป็นดอกบัวชนิดไหน คือ จะเป็นดอกบัวที่มีหวังจะโผล่ขึ้นมาเหนือน้ำ หรือจะจมอยู่แต่ใต้น้ำ ต้องเสียแก่ปลาเต่าก็แล้วแต่ตนเอง, คือ ถ้าตนเองทำตนเองให้เป็นอเวไนยแนะนำไม่ได้: พ่อแม่แนะนำก็ไม่ได้, ครูอาจารย์แนะนำก็ไม่ได้, พระเทศน์ก็ไม่ฟัง, การเล่าเรียนศึกษาก็ไม่ตั้งใจ, การงานก็ไม่เอาธุระ, ไม่รักตัวสงวนตัวปล่อยตัวปล่อยใจ, ก็ต้องเข้ากลุ่มดอกบัวที่จมอยู่แต่ใต้น้ำเป็นอาหารของปลาเต่า, ชีวิตต้องเสื่อมเศร้า, ครั้นได้

คิดแต่ก็สายเสียแล้ว ก็ยิ่งเป็นทุกข์, เข้าที่อับจนหาทางออกไม่ได้ ก็ยิ่งเป็นทุกข์, หรือเห็นคนอื่นเขารุ่งเรืองกลับมาดูตน ก็ยิ่งเป็นทุกข์, ส่วนคนที่ทำตนเองให้เป็นเวไนย แนะนำได้ตรงกันข้ามกับที่กล่าวมาแล้ว: ขยันหมั่นเพียรเล่าเรียนศึกษา เอาการเอางาน, รู้จักรักตัวสงวนตัว ไม่ปล่อยตัวไม่ปล่อยใจ, ก็ได้เข้ากลุ่มดอกบัวที่มีหวังจะชูดอกขึ้นมาบานเหนือน้ำ เมื่อประสบความสำเร็จในขั้นหนึ่ง ๆ แม้ว่าสอบไล่ได้ชั้นหนึ่ง ๆ, ก็เป็นดอกบัวบานในขั้นหนึ่งๆ. ฉะนั้นจะเข้ากลุ่มดอกบัวชนิดไหน ก็ให้คิดดูให้ดี คิดให้ดีตั้งแต่เวลาที่ยังไม่ช้าเกินไป.

พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าล้วนเป็นผู้ที่ได้คิดแล้ว เพราะได้รับแสงพระธรรมที่พระพุทธเจ้าแสดงสั่งสอน: บางท่านได้คิดเร็ว, บางท่านได้คิดไม่เร็วไม่ช้านัก, บางท่านได้คิดช้าไปหน่อย แต่ก็ยังได้คิดและกลับตัวได้ทันก่อนที่จะเหลือแก้, จึงเป็นดอกบัวที่ชูดอกขึ้นมาบานเหนือน้ำได้ด้วยปัญญา ที่ทำให้ได้คิดเพราะกระทบ

แสงพระธรรม สมดังพุทธภาษิตว่า "อติโรจติ ปญฺญาย สมฺมาสมฺพุทฺธสาวโก สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าย่อมรุ่งเรือง ล่วงพวกบุถุชนคนบอด ด้วยปัญญา ดังนี้.

เราทุกคนเมื่อได้ฟังเทศน์ที่แสดงพระธรรมของพระพุทธเจ้า ก็ควรตั้งใจฟังให้ดี ให้ได้รับแสงพระธรรมเข้าไปสกิดใจให้ได้คิด, เพื่อจะได้ไม่พลัดเข้ากลุ่มดอกบัวจม, หากจะเผลอพลัดเข้าไปบ้างก็จะได้รีบถอนตนออก และนำตนให้เข้ากลุ่มดอกบัวลอยบาน, เพื่อให้ตัวเราเองเป็นดอกบัวที่มีหวังจะลอยบาน และเป็นดอกบัวลอยบานดอกหนึ่งอยู่ในสระมหึมา คือ โลกนี้.

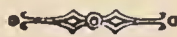
หลักพระพุทธศาสนา กัณฑ์ที่ ๔

พระรัตนตรัย

แสดง ณ "ศรีสัปดาห์"

เมื่อวันเสาร์ที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๐๒

ในการให้นักเรียนชิงทุนเพื่อการศึกษาประจำเดือนมิถุนายน

(ไม้ ๓ อันพิงกัน)

พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ตามที่ได้แสดงมาแล้วในกัณฑ์ที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ โดยลำดับ, แม้มี ๓ แต่ก็เนื่องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดยเนื้อความ, คือ พระพุทธเจ้า เป็นผู้ตรัสรู้พระธรรมด้วยพระองค์เองแล้ว ทรงแสดงพระธรรมสั่งสอน, พระธรรมอันพระสงฆ์ได้ฟังได้ปฏิบัติแล้วดำรงรักษาไว้, พระสงฆ์ก็เป็นสาวกหรือศิษย์ของพระพุทธเจ้า. ทั้ง ๓ นี้จึงต่างอิงอาศัยกัน เหมือนอย่างไม้ ๓ อัน ตั้งพิงกันอยู่ จะขาดเสียสักอันหนึ่งหาได้ไม่, พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ทั้ง ๓ นี้จึงรวมเรียกว่า พระรัตนตรัย แปลว่า หมวด ๓ แห่งพระรัตนะ เรียกว่า พระไตรรัตนก็ได้ แปลว่า พระรัตนะ ๓.

(รัตนะ)

ทุกคนคงมีความยินดีปลาบปลื้มใจ เมื่อได้รับของที่ชอบใจ หรือเมื่อได้รับความสำเร็จ เช่น สอบไล่ได้, จะยินดีปลาบปลื้มใจน้อยหรือมาก ก็แล้วแต่จะเป็นที่ชอบใจน้อยหรือมาก. สิ่งที่ทำให้ยินดีปลาบปลื้มใจนี้แหละทำให้เกิดคำว่า รัตนะ ที่แปลว่า สิ่งที่ทำให้ยินดีปลาบปลื้มนั้นเอง, แต่นิยมใช้เรียกของดีของวิเศษต่างๆ. สัตว์พิเศษต่าง ๆ ตลอดถึงคนดีพิเศษต่างๆ ก็เรียกว่า รัตนะ, เพราะเป็นที่ยินดีปลาบปลื้มใจได้เป็นอย่างมาก. ฉะนั้นรัตนะจึงเป็นสิ่งที่นิยมชมชอบ เป็นสิ่งมีค่ามาก ยอดเยี่ยมไม่มีสิ่งอื่นที่มิใช่รัตนะเสมอ ยากที่จะเห็นได้ เป็นของที่มิใช่คนต่ำ ๆ จะใช้สอย, ใครได้รัตนะมาจึงยินดีปลาบปลื้มใจ.

ในภาษาไทยเรา มีคำแปลรัตนะที่เหมาะมากเหมือนกันว่าแก้ว และมีนพรัตน (แก้ว ๙) ดังคำที่ผูกเรียกระบุชื่อระบุสีอย่างคล้องจองกันมานานแล้วว่า **เพชรดี** (เพชรที่ ๑), **มณีแดง** (ทับทิม), **เขียวใสแสง มรกต,**

เหลืองใสสด บุษราคัม, แดงแก่ก่ำ โกเมนเอก, สีหมอกเมฆ นิลกาฬ, มุกดาหาร หมอกมัว, แดงสลัวเพทาย, สังวาลสาย ไพฑูรย์. ถึงไม่ใช่เครื่องประดับแต่เป็นส่วนยอดของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง บางทีไทยเราก็เรียกว่าแก้ว, เช่น แก้วตา แก้วหู.

รัตนะทั้งหลายในโลกนี้มีมาก ตามแต่จะนิยมเรียกกันในจำพวกสิ่งที่มีค่าสูงดังกล่าว ตั้งแต่ชนิดที่ยังมีเป็นสาธารณะทั่วไปได้จนถึงชนิดที่เป็นอสาธารณะ (ไม่ทั่วไป), และที่เป็นของดีของวิเศษอย่างสูงสุดในโลก ก็คือจักรพรรดิรัตนะ รัตนะของพระเจ้าจักรพรรดิ ๗ ประการ คือ **จักกรัตนะ** จักรแก้ว, **หัตถิรัตนะ** ช้างแก้ว, **อัสส-รัตนะ** ม้าแก้ว, **มณีรัตนะ** มณีแก้ว, **อิตถีรัตนะ** นางแก้ว, **คหปติรัตนะ** ขุนคลังแก้ว, **ปริณายกรัตนะ** นายกแก้ว, รัตนะ ๗ ประการนี้ เป็นเครื่องทำให้ท่านที่มีอยู่เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ โดยความก็คือ เป็นเจ้าโลก, และเป็นเครื่องรักษาบำรุงบำเรอพระเจ้าจักรพรรดิให้เป็นสุขสมบูรณ์เป็นอย่างที่สุด จึงเป็นยอดรัตนะในทางโลก. แม้ในปัจจุบันตลอดถึงในโลกอนาคต ใครจะเป็น

เจ้าโลกได้แต่ผู้เดียว ก็ต้องมีองค์อำนาจที่เป็นวัตถุ เป็นพาหนะ เป็นบุคคลที่เป็นอย่างวิเศษยิ่ง จนคนทั้งโลกพากันยินยอม, ถ้ามีก็พอนับว่าเป็นจักรพรรดิรัตนะได้.

(ปัญญาที่รู้จักคุณค่า)

กล่าวโดยทั่วไป รัตนะทั่ว ๆ ไปทุกอย่างจะมีประโยชน์เป็นที่ยินดีพอใจ ก็เฉพาะแก่ผู้ที่รู้จักคุณค่าเท่านั้น, ถ้าไม่รู้จักคุณค่า จะเป็นรัตนะชนิดไหน ก็สิ้นความหมาย, เหมือนอย่างยื่นแก้วให้วานร, โยนไข่มุกให้แก่สุกร, ประดับอาภรณ์ให้แก่ตุ่น, หรืออย่างไก่ได้พลอยซึ่งสู้ได้ข้าวสารเม็ดเดียวไม่ได้. บางทีคนเราประดับอาภรณ์ให้แก่สัตว์เลี้ยงที่น่ารัก ก็เพื่อให้เราเองนั่นแหละเห็นว่างาม, มิใช่เพื่อให้สัตว์เลี้ยงเห็นตัวเองว่างาม, โดยที่แท้จึงเท่ากับประดับอาภรณ์เข้าที่ตัวเจ้าของเอง. ฉะนั้นความสำคัญของรัตนะทั้งปวง จึงอยู่ที่ปัญญาที่รู้จักคุณค่าของรัตนะ, ปัญญาจึงเป็นรัตนะเองด้วย เป็นเหตุให้รู้จักรัตนะอื่น ๆ อีกด้วย จึงมีพุทธภาษิตกล่าวไว้ว่า

ปญฺญา นรานํ รตนํ ปัญญาเป็นรัตนะของนรชน.

มนุษย์เราเป็นสัตว์โลกชนิดที่มีปัญญาสูงกว่าสัตว์โลกด้วยกันชนิดอื่น จึงรู้จักว่าอะไรเป็นรัตนะ, และรู้จักใช้รัตนะ เช่นรู้จักใช้เป็นอาภรณ์สำหรับประดับกายให้งดงาม, และรู้จักรัตนะที่ยิ่งไปกว่าอาภรณ์ประดับกาย คือ รัตนะที่อำนวยประโยชน์และความสุขที่ยิ่งไปกว่า. เมื่อรู้จักรัตนะที่มีคุณค่าสูงขึ้นไปกว่า ก็อาจสละรัตนะที่ต่ำกว่าได้, ทั้งนี้ก็สุดแต่ใครจะมีปัญญารู้จักว่าอะไรเป็นรัตนะที่อุดม คือ สูงสุดของตน.

(รัตนะดวงที่ ๑)

พระพุทธเจ้าเมื่อยังไม่ตรัสรู้พระธรรม ได้ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ ผู้รักความรู้ ใฝ่หาความรู้, แม้จะได้ทรงรับคำทำนายว่า ถ้าอยู่ครองฆราวาส จักได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ, และทรงบริบูรณ์ด้วยรัตนะของฆราวาส, ก็ทรงมีพระปัญญาเห็นว่า ยังมีรัตนะที่ดีวิเศษกว่า คือ พระธรรม ซึ่งเป็นเครื่องช่วยปลดเปลื้องทุกข์ของพระองค์เองและของโลก อันจะให้ประสบสุขอย่างยิ่ง, จึงทรงสละรัตนะอื่น ๆ ทั้งหมด ตลอดถึงจักรพรรดิรัตนะที่จะทรงได้รับ, ทรงแสวงหาพระธรรมรัตนะจนทรงได้พบด้วยพระ

ปัญญา, แล้วทรงจำแนกแจกพระธรรมรัตนะแก่โลก ด้วยมีพระกรุณาเพื่อให้โลกได้พลอยหลุดพ้นจากทุกข์ ประสบสุขอย่างยิ่งอย่างที่พระองค์ได้ประสบนั้น, ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงเป็นรัตนะ คือ แก้วดวงที่หนึ่งของโลก.

ชาวโลกซึ่งมีส่วนได้รับพระธรรมรัตนะ พากันนิยมนับถือพระองค์ว่าเป็นรัตนะ ทั้งในส่วนพระกาย ทั้งในส่วนพระจิต. ในส่วนพระกายนั้น ปรากฏว่ามีคนเป็นอันมากนิยมในพระรูปลักษณะมหาบุรุษของพระองค์ จนถึงกล่าวทำนายไว้ดังแสดงแล้วในกัณฑ์ที่ ๑, บางคนหลงไหลจนถึงออกบวชเพื่อจะได้ติดตามไปคอยเฝ้าดูอยู่อย่างใกล้ชิดเสมอ, จนถึงพระพุทธเจ้าต้องตรัสอบรมว่า "ประโยชน์อะไรด้วยกายอันเน่านี้ ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา." แม้เมื่อเสด็จปรินิพพานแล้ว พระบรมสารีริกธาตุ (กระดูก) พระสรีรังคาร (ถ่านเถ้าแห่งพระสรีระกาย) ก็เป็นพระธาตุเจดีย์ที่เคารพบูชาอย่างสูง, สถานที่ซึ่งเกี่ยวข้องกับพระองค์ เป็นต้นว่า ที่ประสูติ ที่ตรัสรู้ ที่ทรงแสดงเทศนาครั้งแรก ที่เสด็จปรินิพพาน ตลอดถึงบริกขารที่เคยทรงใช้สอย ก็เป็นบริโภคเจดีย์ที่

เคารพบูชาอย่างสูงเหมือนกัน, และยังพากันสร้างพระพุทธปฏิมาเป็นอุทเทสิกเจดีย์ (เจดีย์ที่สร้างอุทิศเฉพาะ) เป็นที่เคารพบูชากันอีกมากมาย, ด้วยเหตุแม้เช่นนี้ พระกายจึงเป็นรัตนะ. แต่เหตุที่สำคัญ ก็คือ เพราะพระกายเป็นที่อาศัยของพระจิตอันบริบูรณ์ด้วยพระคุณทั้งปวง, กล่าวโดยย่อ คือ พระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ พระกรุณาคุณ ดังแสดงแล้วในกัณฑ์ที่ ๑, ด้วยเหตุแม้เช่นนี้ พระจิตจึงเป็นรัตนะ. พระพุทธเจ้าทรงมีพระกายและจิตบริบูรณ์ด้วยพระคุณทั้งปวงในส่วนพระองค์เองแล้ว, ทรงแผ่พระคุณเหล่านี้ออกไปแก่โลกพร้อมด้วยพระธรรมที่ทรงสั่งสอน, ยังโลกที่เป็นเวไนยนิกรให้ยินดีปลาบปลื้มในพระธรรม และพากันได้รับสุขประโยชน์, จึงทรงเป็นพระพุทธรัตนะของโลกดวงที่ ๑.

(รัตนะดวงที่ ๒)

แท้ที่จริง พระธรรมควรจะเป็นรัตนะดวงที่ ๑, เพราะพระธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้เป็นกฎธรรมดาที่คงตัวอยู่เสมอ, ใครจะค้นพบหรือไม่ ธรรมก็คงมีเป็นธรรม คือ เป็นกฎธรรมดาอยู่นั่นเอง ดังที่ได้แสดงแล้วใน

กัณฑ์ที่ ๒, แต่เพราะเหตุที่พระพุทธเจ้าได้ทรงค้นพบพระธรรมก่อนใคร ๆ แล้ว ทรงนำพระธรรมออกแสดงเปิดเผย, ชาวโลกจึงได้พลอยรู้พระธรรมตามพระพุทธเจ้า, จึงนับพระธรรมเป็นรัตนะดวงที่ ๒ ของโลก.

พระธรรมเป็นรัตนะ เพราะมีสาระ (แก่นสาร) ล้วน ๆ ไม่มีสักหน่อยหนึ่งในพระธรรมที่ไร้สาระ. พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมดังกล่าวในรูปศาสนา คือคำสั่งสอน, เป็นสูตรปฏิบัติอย่างมีระเบียบ, เป็นประมวลระบบของชีวิตทั้งหมด, เป็นประทีปส่องให้เห็นความจริงทุกแง่ทุกมุมของชีวิตของตนเอง, เป็นคำสั่งสอนที่เพียงพอกับเรื่องของชีวิตของคนทุกๆ คนอย่างครบถ้วนถูกต้อง, และทุก ๆ บทของพระธรรมเปี่ยมไปด้วยพระกรุณาของพระพุทธเจ้า, ได้ฟังพระธรรมเมื่อใด ก็ได้รับพระกรุณาของพระพุทธเจ้าที่ประทับอยู่ในพระธรรมเมื่อนั้นทุกครั้งทุกคราวไป, เพราะเหตุดังกล่าวนี้ พระธรรมจึงเกี่ยวข้องกับตัวเราเองโดยตรง, เพราะเรื่องของตัวเราเองนี้แหละ ที่พระพุทธเจ้าทรงยกขึ้นแสดงเป็นพระธรรมสั่งสอนกลับไปให้แก่ตัวเราทุกๆ คน, เหมือนอย่างประทาน

กระจกเงาให้ส่องดูตัว เพื่อจะได้เห็นภาพตัวแล้วแก้ไขตบแต่งตัว, หรือเหมือนอย่างประทานประทีปโคมไฟสำหรับส่องให้มองเห็นทาง ดังที่ได้แสดงแล้วในกัณฑ์ที่ ๒, จึงอาจกล่าวได้ว่า พระพุทธเจ้าเหมือนได้ทรงมีพระเนตรมองเห็นตลอดหมด, ใครจะทำ พูด คิดอย่างไร ทรงเห็นตลอด, และทรงสั่งสอนว่า อย่างนี้ไม่ดี อย่าทำนะ อย่างนี้ดีให้ทำเถิด ดังนี้เป็นต้น, เหตุฉะนี้ ใครประพฤติตามพระธรรมที่ทรงสั่งสอน จึงไม่มีที่จะเสียไม่มีที่จะตกต่ำ, มีแต่จะดีขึ้น เจริญขึ้นโดยส่วนเดียว, พระธรรมล้วนมีสาระ (แก่นสาร) อย่างบริสุทธิบริบูรณ์ทุก ๆ ด้านไม่มีเลยที่จะไร้สาระ, จึงเป็นที่ยินดีปลาบปลื้มใจของคนที่ได้ฟังพระธรรม ได้ปฏิบัติพระธรรม ได้ประสบสาระในพระธรรม จึงเป็นพระธรรมรัตนะของโลกดวงที่ ๒.

(รัตนะดวงที่ ๓)

พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า เป็นหมู่ของคนที่เบิกบานแล้วเพราะได้รับแสงพระธรรมของพระพุทธเจ้า เหมือนอย่างดอกบัวที่บานแล้วเพราะต้องแสงอาทิตย์, เป็นรัตนดวงที่ ๓ ของโลก เพราะเป็นหมู่ของคนผู้บริบูรณ์

ด้วยคุณสมบัติอันดีงาม, มีศีล คือ ความประพฤติดี, มีทิฐิ คือ ความเห็นดีชอบถูกต้องตามพระธรรมเฉพาะตนแล้ว, ยังแสดงออกแต่ความประพฤติและความเห็นดีตามพระธรรม เพื่อประโยชน์สุขแก่โลกอีกด้วย, จึงมีบทสรรเสริญว่า **สุปฏิปนฺโน ปฏิบัติดีแล้ว** เป็นต้น ดังแสดงแล้วในกัณฑ์ที่ ๓. เพราะเหตุดังกล่าวมา พระสงฆ์จึงเป็น **ธรรมเขต (นาธรรม)** เพราะเป็นผู้สืบรักษาพระธรรมของพระพุทธเจ้า เป็น **บุญเขต (นาบุญ)** เพราะเป็นที่เพาะปลูกบุญ คือ ความดีต่างๆ ของโลก, ดังเช่น พระภิกษุสงฆ์ แม้จะเป็นเพียงพระสมมติสงฆ์ดังกล่าวแล้วในกัณฑ์ที่ ๓ ก็ยังเป็นธรรมเขต เป็นบุญเขตของโลก: ใครจะขอศีล ฟังธรรม โดยปรกติ ก็ขอ ก็ฟังในสำนักพระภิกษุสงฆ์ เพราะเป็นผู้มีศีลที่จะให้ มีธรรมที่จะจำแนกแจกแสดง. ถ้ามาขอบาปทุศีล มาอาราธนาให้แสดงอธรรม (ไม่ใช่ธรรม), พระภิกษุสงฆ์จักไม่ให้ จักไม่แสดงแน่นอน เพราะไม่ใช่เขตของพระภิกษุสงฆ์, เขตพระภิกษุสงฆ์มีแต่พระธรรม มีแต่บุญ คือ คุณงามความดีเท่านั้น. ส่วนพระอริยสงฆ์ซึ่งเป็น

หมู่ของคนนอกบ้านแล้วไม่จำต้องกล่าวถึง, เป็นธรรมเขต เป็นบุญเขตโดยแท้. คนที่ไม่ต้องการพระธรรม ไม่ต้องการบุญ จึงไม่เข้าหาพระสงฆ์, แต่ไปเข้าหาตามที่ต้องการ, ส่วนคนที่ต้องการพระธรรม ต้องการบุญ ย่อมเข้าหาพระสงฆ์. เมื่อเข้าหาแล้ว ขอศีล ก็ได้ศีล, ขอฟังพระธรรม ก็ได้พระธรรม, หรือแม้ไม่ขอก็ได้ปฏิสันถารต้อนรับด้วยศีลด้วยธรรม ได้ความนิยมในคุณงามความดี. พระสงฆ์จึงเป็นเครื่องทำให้ยินดีปลาบปลื้มใจของผู้ที่จำนงพระธรรม จำนงบุญทั่วไป, จึงเป็นพระสังฆรัตนะของโลกดวงที่ครบ ๓.

(เป็นรัตนะสูงสุดอย่างไร)

พระพุทธรัตนะ พระธรรมรัตนะ พระสังฆรัตนะ ทั้ง ๓ นี้ เป็นที่นิยมนับถือบูชาว่าเป็นอุดมรัตนะ (รัตนะสูงสุด) ในโลก. ข้อที่ทำให้เห็นได้ว่าสูงสุด ก็เช่น เป็นที่นิยมนับถืออย่างสูงสุด. ที่นิยมนับถือนั้นย่อมมีกันอยู่คนละหลายอย่าง แต่ก็ยกพระรัตนตรัยเป็นที่นับถืออย่างสูงสุด. เพราะนิยมนับถือมาก จึงเห็นว่ามีค่ามาก หรือหาค่ามิได้, จึงไม่ยอมกำหนดราคาอย่างซื้อขายอย่าง

รัตนะอื่น ๆ ไม่ยอมพูดว่าซื้อขายกันด้วย, จึงหารัตนะอื่นที่พึงนับถือเสมอเหมือนมิได้, รัตนะอื่นเป็นของเฉพาะบุคคลเป็นพื้น ไม่เป็นประโยชน์แก่โลกทั่วไป, ไม่มีใครครอบครองเป็นเจ้าของอยู่ตลอดเวลานานเป็นพัน ๆ ปี, ส่วนพระรัตนตรัยเป็นประโยชน์แก่โลกทั่วไป และดำรงอยู่ยั่งยืนเป็นพัน ๆ ปี, ผู้ที่นับถือย่อมนำรัตนะอื่น ๆ มาเป็นเครื่องบูชาพระรัตนตรัย. แม้เช่นนี้ผู้ที่ไม่เห็นคุณค่าก็ยากที่จะได้พบเห็น ส่วนผู้ที่เห็นคุณค่าว่าไม่ต่ำต้อยเท่านั้น จึงได้พบเห็นว่าเป็นอุดมรัตนะโดยแท้.

ฉะนั้น จึงมาถึงรัตนะที่สำคัญที่สุด คือ ปัญญารัตนะ ดวงแก้ว คือ ปัญญาของเราเองทุก ๆ คน ที่เราเองทุก ๆ คนก็มีอยู่ และกำลังฝึกฝนอบรมดวงแก้วของเรานี้อยู่ด้วยการศึกษาต่าง ๆ. ปัญญาของเรานี้เองเป็นเครื่องชี้บอกว่าอะไรเป็นรัตนะ คือ เป็นสิ่งที่ควรยินดีปลาบปลื้มใจ ควรนิยมชมชื่น ควรเห็นดีเห็นงาม, อะไรไม่ใช่. ถ้าขาดปัญญาเสียแล้ว ก็จะเป็นเหมือนไก่ที่เลือกเอาข้าวเปลือกไม่เอาพลอย. ยิ่งในโลกปัจจุบันนี้ มีสิ่งต่าง ๆ หลั่งไหลไปมาถึงกันอยู่เป็นอันมาก, เป็นของจริง

ก็มี ของเทียมก็มี มีประโยชน์ก็มี มีโทษก็มี, มิใช่แต่บนพื้นดิน แม้บนท้องฟ้าก็ยังมีของเทียม, จึงจำต้องศึกษาอบรมปัญญาให้เพียงพอ เพื่อมิให้เห็นดีเห็นงามนิยมชมชื่นในวัตถุหรือในบุคคลที่ชั่วทราม เหมือนอย่างเห็นกงจักรเป็นดอกบัว, แต่ให้คงเห็นคุณค่าในรัตนะของตน, ให้รู้จักรักษาไว้ และรู้จักถือเอาประโยชน์จากรัตนะของตน, โดยเฉพาะ คือ ให้มีความยินดีปลาบปลื้มใจในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ นับถือเป็นรัตนะ คือแก้ว ๓ ดวงของชีวิต.

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ	พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
อุตฺตมํ ธมฺมมชฺฌคา	ได้ทรงบรรลุพระธรรมอันสูงสุดแล้ว
มหาสงฺฆํ ปโพเธสิ	ทรงยังพระสงฆ์หมู่ใหญ่ให้รู้ทั่วแล้ว
อิจฺเจตํ รตนตฺตยํ	นี้เป็นพระรัตนตรัยอย่างนี้.

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ชวนพิมพ์

112 ถนนบริพัตร สำราญราษฎร์ พระนคร

โทร. **27246**

นายชวน ศรสงคราม ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา 2504